

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

EL CASTELL DE PALAFOLLS

EVOLUCIÓ HISTÒRICA D'UNA FORTALESA MEDIEVAL

TREBALL FINAL DE GRAU D'ARQUEOLOGIA

CURS 2019/2020

ARNAU VILELLA I SÁNCHEZ

NIUB: 16809494

Arqueologia Medieval, Moderna i Contemporània

TUTORA: Maria Soler

RESUM

El castell de Palafolls té els seus orígens en al segle X i la seva ocupació s'allarga fins el segle XVI, tot i que en aquest darrer moment ja ha perdut part de la importància que el va caracteritzar. Durant aquests set-cents anys d'història, l'edifici va patint modificacions per tal d'adaptar-se a les innovacions poliorcètiques i a les seves funcions que van variant al llarg del temps. En aquest treball, es documentarà de manera inèdita, mitjançant un estudi de paraments i una interpretació de l'espai, quines reformes, construccions i ampliacions corresponen a cadascun dels períodes de la història de la fortificació.

Per completar aquesta tasca, el treball inclou un apartat centrat en la configuració d'un projecte arqueològic, el qual té com a objectiu, a partir de la proposta d'excavacions i prospecció, resoldre els interrogants que puguin haver sorgit en el procés de registre de les estructures documentades i de les seves reformes.

PARAULES CLAU: Castell de Palafolls, Poliorcètica, Arqueologia medieval, Senyors de Palafolls i Vescomtat de Cabrera.

ABSTRACT

The Palafolls' castle has its origins in the tenth century and its occupation lasts until the sixteenth century, although at this last moment the castle has lost some of the importance that characterized it. During these seven hundred years of history, the building has undergone modifications in order to adapt to polyorcetic innovations and its functions, which vary over time. In this project, it will be documented in an unpublished way, through the study of facings and an interpretation of the space, which reforms, constructions and extensions correspond to each one of the periods of the history of the fortification.

To complete this task, the project includes a section focused on the configuration of an archaeological project, which aims, from the proposal of excavations and prospecting, to solve any questions that may have arisen in the registration process of the different structures documented and his changes.

KEYWORDS: Palafolls' castle, Polyorcetic, Medieval archaeology, Palafolls' lords and Viscounty of Cabrera.

AGRAÏMENTS

En primer lloc voldria agrair a la meva família i amics per la paciència, l'ajuda i els consells al llarg d'aquests mesos en els quals he realitzat el treball. Sense ells hauria estat difícil poder-lo efectuar.

I sobretot a la meva tutora, Maria Soler, que m'ha ajudat a anar conduint l'escrit fins a acabar configurant el treball de final de grau present.

ÍNDIX

1.	INTRODUCCIÓ.....	4
2.	OBJECTIUS.....	5
3.	METODOLOGIA	6
4.	EL CASTELL DE PALAFOLLS.....	7
5.	EVOLUCIÓ DEL CASTELL.....	10
5.1.	Poblament ibèric: la primera ocupació documentada del turó (segles VI aC – I d.C) .	11
5.2.	La fortificació preromànica: l’origen del castell (segles IX-X)	14
5.3.	El castell romànic: el centre del poder feudal (segles XI-XIII)	17
5.4.	El castell gòtic: la fi d’un gran castell (segles XIV i XV)	25
5.5.	Les reformes del segle XX del castell	35
6.	RESULTATS DE LA PROSPECCIÓ TERRITORIAL REALITZADA.....	36
7.	PROPOSTA D’INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA.....	38
8.	CONCLUSIONS.....	39
9.	BIBLIOGRAFIA.....	43
	ANNEX I: INVENTARI GRÀFIC	46
	ANNEX II: INVENTARI UEs.....	59

1. INTRODUCCIÓ

Els castells són un element característic del paisatge peninsular. Aquestes fortificacions, que es van estendre en l'edat mitjana per gran part del territori, van acabar donant nom a dues de les grans regions cristianes que van sorgir en aquest moment, com van ser Castella i Catalunya (Bonnassie 1988, 44). Aquestes edificacions s'erigeixen com a resultat d'un context bèl·lic, el qual en el cas català va variant al llarg del període medieval, provocant que les necessitats defensives s'hagin d'adaptar a les condicions de cada moment. D'entrada, des del segle IX fins a mitjans del XII, la presència d'una frontera amb el món islàmic, va comportar la necessitat de la construcció d'un seguit de fortificacions en les zones que separaven les dues potències. Posteriorment, en el segle XIII, els canvis polítics van portar a la construcció de castells per a la defensa dels atacs des del Nord, més concretament del regne de França (Bolòs 2000, 11).

Pel que fa a la societat també va canviant al llarg dels segles que l'època medieval comprèn. En un primer moment, en els segles IX i X, el poder està centralitzat per l'estat, fet que cap a mitjans del segle XI canvia amb la implantació progressiva del feudalisme. En aquest nou context els cavallers i senyors feudals van adquirint competències en contra del poder comtal que va perdent importància, adaptant-se a la nova situació (Bolòs 2000, 11).

Aquestes dues realitats resulten claus per entendre la transformació que pateixen les fortificacions medievals. Tot i això, aquests edificis militars, no tenien únicament la funció de protegir a qui es refugiés darrere els seus murs, sinó que també eren punts de control, gestió i administració del terme, centres d'una senyoria jurisdiccional, residències dels senyors feudals juntament amb les seves famílies i els seus servidors i, per últim, símbols del poder senyorial, entenent aquests com a punts d'ostentació de la riquesa dels seus propietaris (Mathieu 1999, 140; Bolòs 1994,71-73).

Cadascun d'aquests aspectes ha estat tingut en compte en l'elaboració d'aquest treball de final de grau, el qual a banda d'estar motivat pels objectius que s'esmentaran en el proper apartat, també ha hagut la meua voluntat de contribuir en el coneixement d'un dels elements històrics de més rellevància del meu municipi.

El treball m'ha permès indagar sobre una fortificació que conec des de fa molts anys, la qual m'ha despertat curiositat des de ben petit, podent entendre-la des d'una visió arqueologia, que m'ajuda a poder resoldre inquietuds que se m'havien generat.

La seva proximitat al poble, fa que la fortificació formi part del paisatge del dia a dia dels seus habitants. Aquesta quotidianitat fa que a vegades passi desapercebuda la importància que té el jaciment per comprendre el passat medieval del territori.

El projecte m'agradaria que fos el primer pas d'un procés, segurament llarg, que permeti anar coneixent l'estructura. Fet que ajudarà a poder posar en valor històric les restes, que actualment queden del que va ser el gran castell feudal dels senyors de Palafolls.

2. OBJECTIUS

El treball cerca donar un valor històric al castell de Palafolls, el qual tot i ser un dels elements característics del paisatge de la Baixada Tordera, també és un dels grans desconeguts des del punt de vista històric pels seus habitants. El projecte es basa en l'estudi arqueològic de la fortalesa. L'objectiu principal del treball és aprofundir en el coneixement d'aquesta fortificació a partir de l'elaboració de manera inèdita d'una seqüència cronològica del conjunt de les estructures conegudes, que permeti conèixer l'evolució de l'edifici i del seu entorn més immediat. Per realitzar aquesta tasca s'ha portat a terme una lectura de paraments i un estudi de les diferents parts, que ha permès poder assignar una cronologia relativa a cadascun dels moments constructius. D'aquesta manera s'ha pogut documentar les diferents reformes i ampliacions construïdes en l'edifici, que tenien la finalitat d'adaptar la fortificació a les innovacions poliorcètiques i al canvi de funcionalitats, les quals han anat variant al llarg del temps (Bolòs 2008, 10).

D'igual manera, amb l'objectiu de conèixer quin paper juga el territori proper a l'edifici en el moment de funcionament d'aquest, s'ha efectuat una prospecció visual a les àrees d'interès properes al castell. Aquesta tasca ens ha permès detectar un seguit de vestigis susceptibles d'ésser relacionats amb l'evolució històrica de la fortificació.

Per finalitzar un altre dels objectius que s'aborda en aquest treball és, després d'aquesta primera aproximació, generar una base d'informació que a llarg termini permeti treballar amb deteniment el castell, a partir de les intervencions arqueològiques i estudis documentals corresponents. Per aquesta raó en el text també s'inclou una proposta d'excavació.

3. METODOLOGIA

Aquest treball de final de grau consisteix en l'estudi arqueològic del castell de Palafolls, mitjançant l'aplicació dels coneixements adquirits en el grau d'arqueologia. Els objectius principals del treball es basen en el registre i assignació cronològica de les reformes que la construcció pateix al llarg de la seva història, per tal de conèixer l'evolució de la fortificació. Per realitzar la tasca s'ha efectuat una lectura de paraments, a partir de la documentació i anàlisi de les diferents parts. Tenint en compte el gran nombre d'unitats estratigràfiques identificades, s'ha optat per seleccionar els vestigis més rellevants mitjançant l'anàlisi dels trets constructius més característics de cada període, obtenint el moment constructiu de cadascun dels sectors.

La lectura de paraments s'ha efectuat mitjançant una anàlisi de les estructures a partir de fitxes informatitzades, en les quals s'ha individualitzat cadascuna de les unitats estratigràfiques presents, indicant la seva composició, tècnica constructiva i relació amb les altres unitats. Respecte a aquesta metodologia convé destacar que, tot i que l'aparell murari i la forma en què són col·locats els carreus pot permetre conèixer el moment de construcció dels murs, s'ha de tenir en compte que aquesta pràctica pot comportar errors si no es recolza amb altres elements de referència, que serveixin per assegurar la datació. Per aquest motiu, a banda de la lectura de paraments s'ha inclòs l'estudi de les estructures de cada espai per tal d'obtenir una anàlisi més fiable. Els criteris que s'han fet servir per datar les fases constructives, s'han extret de la bibliografia consultada. D'aquesta manera hem pogut realitzar una interpretació completa de l'evolució històrica del castell, a partir de l'elaboració de fitxes de cadascuna de les construccions.

L'estudi evolutiu dels vestigis del castell ha estat paral·lel al de la realització d'una anàlisi funcional de les seves estructures. Aquesta tasca s'ha portat a terme amb la cerca de paral·lels en altres castells, l'estudi de fotografies antigues i la consulta de fonts orals locals, les quals han permès interpretar espais de difícil lectura a causa de les reformes que pateix el castell en els darrers anys.

Amb la finalitat de facilitar la realització de les tasques esmentades i la comprensió de les dades obtingudes, a partir de la captura de fotografies, s'ha efectuat un model en tres dimensions del castell, el qual ha estat realitzat mitjançant la utilització de la tècnica de la fotogrametria digital, emprant el programa informàtic Agisoft Photoscan. Aquest primer model s'ha modificat amb el software Blender, escalant les dimensions de l'edifici

i eliminant els errors que pogués tenir, realitzant en aquest punt una ortofotografia, que ens ha permès disposar d'una visió aèria del castell, sense la presència de deformacions causades per la perspectiva. Un cop passat aquest procés, hem dibuixat la planta del castell amb el programa Autocad, tot diferenciant els moments de construcció a partir de colors diferents, per tal d'obtenir d'aquesta manera una planta fiable, amb les parts documentades en aquest treball marcades i amb els diferents períodes visibles.

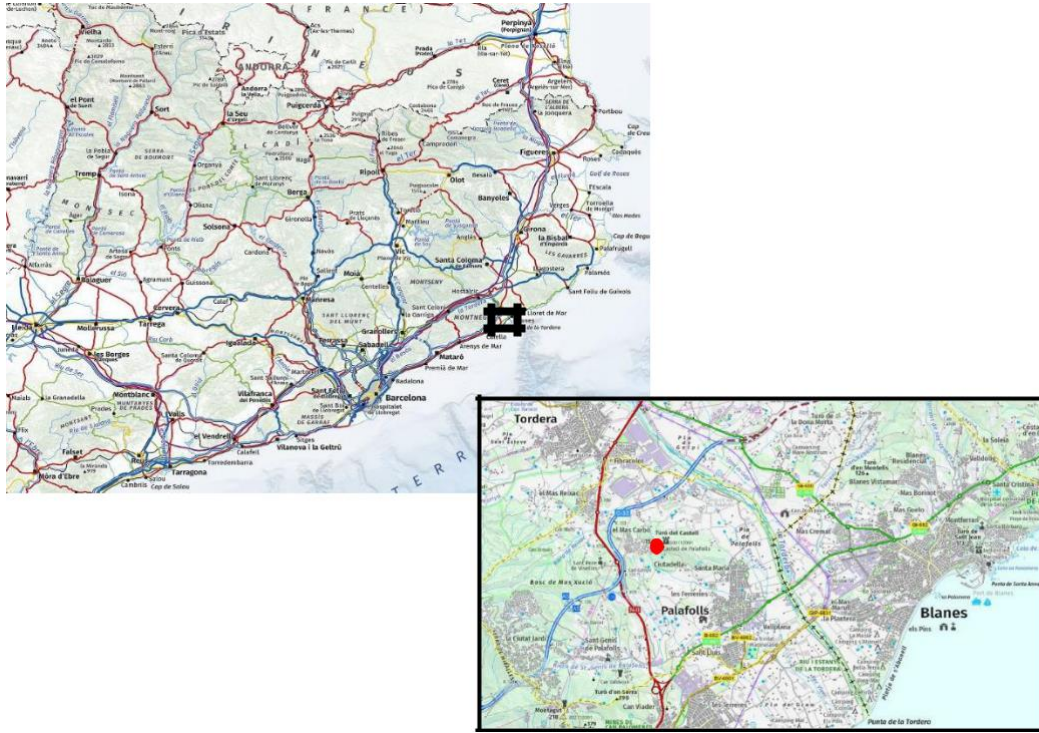
Els resultats obtinguts són un primer pas per conèixer el castell, ja que és necessari un estudi arqueològic que permeti documentar més detalladament les diferents fases i parts de l'edifici. Per aquesta raó, i amb la intenció de resoldre els dubtes que puguin sorgir en la realització del projecte, s'ha afegit una proposta d'excavació.

A més, hem realitzat també una prospecció visual a peu pels voltants del castell. Aquesta tasca s'ha portat a terme per conèixer si en l'àrea que envolta l'edifici es preservaven restes que poguessin donar informació sobre quina era la funció de les zones en els diferents moments de vida de la fortificació. Cadascuna de les restes trobades ha sigut documentada a partir d'un registre fotogràfic. Tenint en compte les dimensions que tenen les elevacions i la massa forestal que les cobreix, s'ha decidit centrar la prospecció al voltant de la via coneguda com a Camí vell del castell i les parts més altes dels dos turons relacionats amb l'edifici, com són el Turó de Vegués i el Turó del Castell. Les zones de prospecció han sigut seleccionades per la seva proximitat al castell i per considerar que presentaven més possibilitats de disposar de vestigis relacionats amb la fortificació objecte d'estudi.

4. EL CASTELL DE PALAFOLLS

El Castell de Palafolls actualment forma part del terme municipal de Palafolls, ubicat a l'extrem Est de la comarca del Maresme. La fortificació medieval se situa en el cim d'una petita elevació de 158 metres, que rep el nom de turó del castell. El cim forma part d'una serralada que s'estén de Nord-oest a Sud-est, al costat Est del riu Tordera (Carabasa 2002, 503) (Mapa 1).

Mapa 1. Mapa de situació del castell, on la fortificació apareix marcada amb un punt vermell. Font: Elaboració pròpia a partir de la cartografia de l'ICGC.

Dins la serralada del Montnegre, aquesta elevació té un caràcter secundari i conjuntament amb altres petites serres i turons de formació basàltica o granítica acaben tancant de manera paral·lela els dos marges de la conca del riu Tordera¹; aquest territori és anomenat com a Baixa Tordera. L'espai que comprèn està compost pels municipis de Malgrat de Mar, Palafolls i Tordera (Maresme), Blanes, i part dels termes de Lloret de Mar i Maçanet de la Selva (la Selva). L'àrea està formada pel pas del riu, que va des d'Hostalric-Fogars de la Selva fins al delta. En la zona central s'estén una gran plana al·luvial (Burgueño *et alii* 1996, 56).

Des del castell es té un control visual privilegiat de tot aquest territori, conjuntament amb un gran domini de la costa. Aquesta localització geogràfica fa que l'edifici esdevingui un punt estratègic clau dins la Baixa Tordera.

Tot i això, el territori que s'observa actualment ha estat molt modificat per l'home (Soldevila 2018, 95), per tant presenta un paisatge diferent, el qual s'observaria en època medieval i anterior, ja que sobretot gran part de les zones planes situades al marge del riu que actualment tenen una funció agrícola estarien ocupades per l'aigua, tant en forma

¹En la part Oest del riu s'erigeixen els turons que formen part dels contraforts orientals del massís del Montnegre, entre aquest s'inclou el turo del castell i a la part est del Tordera, els estreps occidentals de la serra de Cadiretes.

d'aiguamolls com d'estanys. Aquestes àrees van ser dessecades, en un primer moment pels vescomtes de Cabrera en el segle XIII i definitivament a la segona meitat del segle XIX pels ducs de Medinaceli (Borrell *et alii* 1987, 7).

Els nuclis de població medievals coneguts dins d'aquest territori estarien situats al voltant de l'església de Sant Genis de Palafolls, a la zona coneguda com de les Ferreries, on actualment s'estén el nucli del poble i posteriorment, a la baixa edat mitjana, Vilanova de Palafolls, l'actual Malgrat de Mar. Aquesta vila assumiria, al cap de poc temps, pel seu ràpid creixement, funcions que fins llavors es trobaven dins del castell, com ara la cúria, la presó o la notaria (Soldevila 2015, 76).

Des del castell es domina una de les vies que connecten la costa amb l'interior, a partir de la bifurcació del camí ral que segueix des de l'interior la depressió que deixa el riu Tordera i es dirigeix cap a la línia de la costa de l'oest, que relaciona la zona amb els diferents nuclis costaners de l'actual Maresme i que arribava fins a Barcelona. Des d'aquesta via és possible accedir des del port natural de Blanes a la plana d'Osona seguint la riera d'Arbúcies o arribar al camí reial en el seu pas per Hostalric, en el tram que connectava Girona amb Barcelona, a partir de la plana de la Selva i la depressió prelitoral (Burgueño *et alii* 1996, 57) (Mapa 2 i Mapa 3 - Annex).

La jurisdicció del castell comprenia els actuals termes municipals de Palafolls, Santa Susanna, Malgrat de Mar i part de Blanes, i els antics assentaments de Sant Genís, les Ferreries, on s'ubicava la fraga destret, s'Avanell, S'Auguer i des del segle XIV, Vilanova de Palafolls. Dins del terme hi havia algunes domus o cases fortes, com eren les de Camós, Colomers, Albertí, Sant Julià i la Roca de Rabinat. A més, l'ocupació de la zona també es va portar a terme a partir de construccions d'hàbitat dispers, les quals actualment en la seva majoria desconexem (Carabasa 2002, 503).

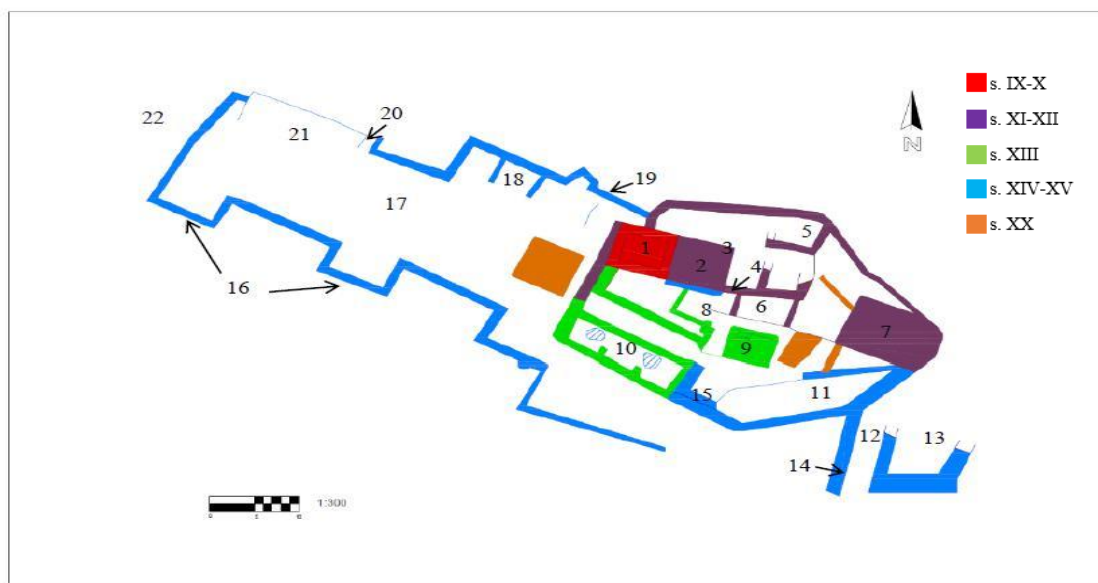
Dins del castell únicament s'ha realitzat una intervenció arqueològica el juny de l'any 1993. Aquesta es va portar a terme amb motiu de les obres de rehabilitació de la torre de l'extrem Nord del recinte jussà com a torre de vigilància forestal, així com l'habilitació de la part Nord del recinte, ja que es volia utilitzar com escenari d'esdeveniments culturals. La intervenció preventiva va abordar aproximadament uns 170m², concentrats entre la part Est del recinte jussà i uns sondejors en la zona d'accés d'aquest des del castell, que van deixar descoberta, diferents nivells de circulació, dos espais d'hàbitat, un espai descobert, el qual podria haver estat emprat com a pati o espia de distribució i una torre

de planta triangular. L'excavació va ser realitzada per l'empresa Arqueociència, S.C.P i va ser dirigida pels arqueòlegs David Rigau i David Olivares (Olivares, 2000, 391).

En el cas de la zona que donava accés a la torre Nord va ser coberta per una plataforma de ciment, protegint d'aquesta manera les restes i evitant haver-hi d'intervenir.

A banda d'aquest fet, en la fortificació es van realitzar en l'any 1970, sota la direcció de l'arquitecte Joan Bassegoda, una sèrie de reformes, les quals a vegades han malmès les parets originals i modificant algunes parts, dificultant la lectura de les diverses fases. Aquest fet ha impedit poder conèixer, l'evolució de zones de l'edifici (Carabasa 2002, 506).

5. EVOLUCIÓ DEL CASTELL

1- Torre Oest	9- Cisterna	17- Recinte jussà Oest
2- Torre de l'homenatge	10- Sala noble i celler	18- Habitacions
3- Primera cisterna	11- Habitacions	19- Poterna
4- Porta del recinte sobirà superior	12- Fossat Est	20- Entrada al recinte jussà
5- Possibles habitacions	13- Recinte jussà Est	21- Torre de flanqueig
6- Possible bestorre	14- Pont llevadis	22- Fossat Oest
7- Capella	15- Porta del recinte sobirà inferior	
8- Barbacana	16- Bestorres	

Planta 1: Planta general del castell de Palafolls. Font: A. Vilella

El castell de Palafolls no constitueix una construcció única sinó que es tracta d'un important conjunt arquitectònic, que engloba dins seu, diferents edificis organitzats en tres recintes defensius concèntrics. La construcció realitza un seguit de retalls en la roca mare, per tal d'anivellar les diferents estances, tot adaptant així el relleu natural a les necessitats de les diferents reformes.

La fortalesa que s'observa actualment es correspon majoritàriament a l'estructura d'època gòtica, moment en el qual es produeix la darrera gran ampliació. Tot i això, aquesta construcció no s'erigeix en una única etapa cronològica, sinó que té un creixement gradual, al llarg de set segles de reformes i ampliacions, entre els segles XI-XV (Planta 1).

5.1. Poblament ibèric: la primera ocupació documentada del turó (segles VI aC – I d.C)

La primera ocupació del turó del castell no correspon a la fortificació medieval, sinó que es tracta d'un assentament d'època ibèrica. Es coneix poca cosa d'aquest primer establiment, ja que les restes actualment es troben cobertes o arrasades pel castell medieval, fet que provoca que no s'hagin pogut documentar estructures arquitectòniques del període. Tot i això, l'existència de poblament s'ha registrat a partir de la troballa en superfície de materials descontextualitzats d'aquest moment, com és el cas de fragments de ceràmiques comunes, àmfores o monedes (Burgueño *et alii* 1996, 72).

L'existència de dues ocupacions (ibèrica i medieval) sobre un mateix espai en altura conforma un patró de poblament que es repeteix constantment al llarg del territori de l'actual Catalunya. El cas del castell de Palafolls no és l'únic que documentem al territori proper, ja que altres castells medievals del voltant com són el del castell de Montsoriu, Sant Joan, Montpalau o la Fortalesa d'Hostalric, també preserven nivells protohistòrics previs a les estructures medievals (Miquel 1990, 25).

La falta d'informació sobre la primera ocupació d'època ibèrica ha provocat que es desconegui quina funció tindria aquest assentament. Únicament es pot deduir que es va aprofitar el gran control visual que presenta el cim del turó, sobre la desembocadura, el tram final del Tordera i la costa, per establir el recinte. És molt possible que l'assentament es correspongués amb un *oppidum* de petites dimensions, el qual estaria relacionat amb

altres jaciments de la zona de cronologia ibèrica com són a la comarca del Maresme, Montpalau a Pineda de Mar, o a la comarca de la Selva, Montbarbat, Puig Castellet, Turó Rodo a Lloret de Mar, el turó del castell de Sant Joan a Blanes o el turó del castell a Hostalric (Burgueño *et alii* 1996, 81) (Mapa 4 - Annex).

Aquest model de poblament a la baixa Tordera i a la seva perifèria té una importància considerable gràcies a les troballes que s'han realitzat, les quals estan ubicades en la seva majoria en punts elevats, amb un gran control estratègic. Malgrat aquest fet, el coneixement d'aquest territori en el període és molt limitat a causa de la falta d'actuacions arqueològiques, ja que gran part dels jaciments únicament són coneguts a partir de la troballa de materials en superfície o treballs puntuals antics.

S'ha de tenir en compte que des del turó del castell de Palafolls es disposava d'un gran control de la ruta marítima i fluvial, que relacionava el litoral amb l'interior, la qual seguia el tram de la Tordera i la riera d'Arbúcies. Aquest camí era important pel comerç, ja que connectava ports naturals com Blanes, amb zones de l'interior, com era el territori ausetà, en el que s'accedia a partir de la collada de la Sobrevia. A més, també es controlava el tram de la via Augusta, segurament corresponent a l'antiga via Heraclea, que es bifurcava de l'interior cap a la costa, el qual cobria tot el litoral del territori Laietà. En aquesta època segurament el delta de la Tordera, com passava amb altres rius del Nord-Est peninsular, com el Llobregat o Francolí seria un gran estuari, fet que facilitaria la seva navegació (Burgueño *et alii* 1996, 82; Font *et alii* 2016, 71).

El turó del castell estaria ocupat des de l'ibèric ple, període que es caracteritza per ser un moment de planificació defensiva i urbanística dels *oppida*; això s'ha interpretat com a una època de reestructuració de l'àrea en funció dels diferents clans i tribus. Aquest esdeveniment genera en la zona la construcció de diferents categories de poblats, a partir d'una jerarquització de cadascun d'aquests, la qual estaria relacionada amb la seva ubicació, els recursos naturals que es controlarien, les vies de comunicació properes o la seva funció (Burgueño *et alii* 1996, 73).

Historiogràficament s'ha emprat el riu Tordera com a frontera entre dos dels pobles ibèrics que ens parlen les fonts, com són els laietans situats a l'oest i els indigets a l'est del riu. Aquest fet marcaria una funció diferent entre els assentaments d'una banda i l'altra de l'esmentat curs hidràulic. Dins dels primers, destaquen el castell de Palafolls i el poblat de Montpalau. Aquests dos jaciments correspondrien a dos possibles recintes fortificats,

els quals esdevindrien punts clau pel control de la riba dreta de la Tordera i de la plana litoral. Els nuclis estarien relacionats amb algun *oppidum* principal, situat a l'actual comarca del Maresme. En el cas indiget, en aquesta àrea de poblament, trobem dues classes d'establiments com són en primer lloc, assentaments de primer ordre, amb una funció clarament estratègica i defensiva, que serveix per al domini de les principals vies de comunicació i amb una economia clarament agrícola i ramadera, com és el cas de Montbarbat; i, en segon lloc, es troben els poblats de segon ordre, els quals mantenen una relació de dependència amb els primers i tenen com a principal funció controlar les vies de comunicació secundàries i el territori, com seria el cas de l'ocupació en el turó del castell de Sant Joan o el Turó Rodó (Burgueño *et alii* 1996, 77).

El desconeixement de gran part dels nuclis d'aquest territori fa que la hipòtesi sobre la utilització del Tordera com a frontera per aquests grups pugui ser qüestionada. A més, aquesta idea pot estar generada a partir d'una interpretació de l'època ibèrica que reflecteix la divisió actual que marca el riu entre les províncies de Girona i Barcelona. Juntament amb aquest fet, s'ha d'afegir que el territori que comprèn l'anomenada baixa Tordera esdevé una regió natural homogènia i vertebrada pel riu i els seus afluents. Per aquestes característiques l'àrea podria haver estat habitada per un únic grup.

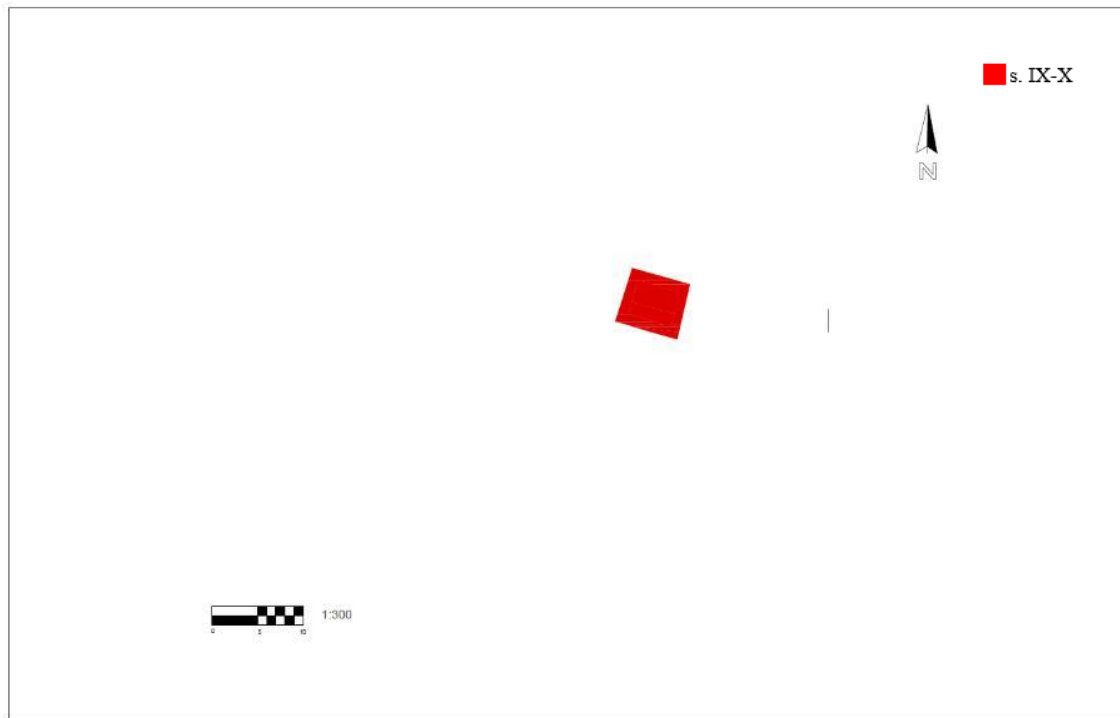
La romanització de la Baixa Tordera es realitza de manera ràpida i intensa en tota l'àrea. Això es deu a la fundació al segle I aC d'un nucli urbà important com és la ciutat de *Blanda*, que s'erigeix aprofitant el gran port natural que presenta. La seva instal·lació provoca un gran impacte sobre la població indígena, ja que genera una gran polarització de la societat i l'economia de la regió.

Amb l'inici de la romanització es produeix un canvi notable. La població local abandona una gran part dels poblats situats en llocs elevats i es traslladen a zones planes. És en aquest moment quan s'abandonen els nuclis de Montbarbat o Puig Castellet.

En el cas del Castell de Palafolls, a partir del material trobat, es pot deduir que aquest hàbitat es manté fins a inici de l'època imperial. El mateix passa amb altres jaciments com són el cas del Turó Rodó, el castell de Sant Joan o Montpalau. A més, s'erigeixen un gran nombre de vil·les en aquest territori, com són el cas de Can Viader i Can Kuufer a Malgrat de Mar o Sant Francesc a Blanes. Aquestes construccions aprofiten les petites valls que generen les rieres i les terres planes provocades pel pas del riu, per tal d'explotar agrícolament el territori (Burgueño *et alii* 1996, 76).

A prop del castell de Palafolls no trobem cap assentament d'aquest període, per tant no es coneix on es traslladen els habitants d'aquest poblament un cop el jaciment s'abandona. El turó no tornarà a ser ocupat fins a època medieval, amb la construcció del castell.

5.2.La fortificació preromànica: l'origen del castell (segles IX-X)

Planta 2. Estructures del castell de Palafolls entre els s.IX i X. Font: A. Vilella

La primera referència documental directa sobre el castell de Palafolls es remunta a l'any 1035, encara que el 948 apareix el topònim *Palatiolo*, que alguns autors han vinculat, a banda de la vila, a la fortificació. Tot i això, a falta d'excavacions que ens confirmin la primera ocupació del castell medieval, a partir de les restes visibles actualment s'ha considerat que la construcció de la fortalesa es realitza entre els segles IX i principis del X. Es tractaria d'una estructura fortificada formada per una torre i probablement un recinte defensiu de dimensions reduïdes, del qual actualment no es conserven evidències materials, atès que aquesta part podria haver sigut construïda amb materials peribles, com en el castell de Torelló o va ser destruïda amb les reformes següents. La present hipòtesi es fonamenta amb la planta de l'edifici i la documentació d'un aparell d'*opus spicatum* en la part inferior de la paret Sud del recinte sobirà, més concretament en la torre oest. El

parament es podria desplegar fins a l'actual torre de l'homenatge, però la presència d'un talús adherit en un moment posterior no ens permet conèixer la seva possible continuació.

La tècnica constructiva de l'*opus spicatum* s'utilitza freqüentment abans de l'any 1000 i, malgrat que també s'empara en cronologies més avançades, el fet que les restes apareguin en la part inferior de la construcció, en la zona més ben protegida i de major control del territori, com és

Fig. 1. Detall de l'*opus spicatum* situat a la torre Oest. Font: A. Vilella

el recinte sobirà superior, indicarien la seva antiguitat (Bolòs 2000, 76) (Fig. 1).

En relació a la torre original podem dir que és de forma rectangular, de 4 metres d'amplada per 5,40 metres de llargada, fet que diferencia Palafolls dels altres castells del seu voltant, com són Montpalau, Sant Joan, Sant Iscle, Torcafelló, Farners o Montsoriu, els quals presenten una torre de planta rodona (Llorens *et alii* 1994, 63; Llinàs 2014, 5; Folch *et alii* 2007, 759). Les torres quadrades corresponen a fortificacions primerenques, datades en un primer moment de construcció dels castells. En canvi, les rodones es difonen en el territori català a partir del segle X, substituint a les quadrades (Bolòs 2000, 82). Per tant, d'acord amb aquesta premissa podem situar al castell de Palafolls com un dels primers castells erigits al voltant de la Tordera (Planta 2).

Casos similars de torres de planta quadrada amb un aparell d'*opus spicatum*, també s'han trobat en altres fortificacions com és el cas del castell de Montclús o dels Moros, a Sant Esteve de Palautordera, el qual té els seus orígens en una torre de planta quadrada amb un aparell d'*opus spicatum*, diferent de la resta del conjunt (Vila 1998, 7).

L'edifici inicial del castell de Palafolls s'erigeix en la part més elevada del turó, per tant la més inaccessible, adaptant l'estructura de la fortificació a les irregularitats que presenta el terreny. Això demostra que es tracta d'un castell roquer, ja que els seus nivells inicials estan construïts sobre la roca de la muntanya.

És molt possible que aquesta primera construcció presentés un recinte fortificat que l'acompanyés, però a conseqüència del creixement del mateix castell, no s'ha conservat. Per tant, del primer moment només coneixem la paret d'*opus spicatum*, ja que la resta de paraments muraris que l'envolten són d'origen posterior i aprofiten la construcció per recolzar-s'hi.

Així doncs, es pot interpretar que aquest primer edifici, compost per una torre quadrada, serà la part central des de la qual creixerà el castell que actualment és visible. Aquest model de desenvolupament s'observa en altres fortificacions, com són el castell de Montsoriu o Torcafelló, que s'originen a partir d'una primera torre mestra i un recinte emmurallat, a mesura que avança el temps, van incorporant noves funcions i avenços militars, que acaben fent créixer la seva infraestructura (Font *et alii* 2016, 30-43).

El primer recinte se situaria en aquest punt estratègic, per tal de vigilar les vies de comunicació que connectaven la costa amb el camí ral i l'interior. La construcció servia com a punt de guaita, com a edifici de comunicació amb altres nuclis a partir de senyals i com a refugi en cas d'atac.

A més, també exercia com nucli de control de la població local que estaria distribuïda en el territori a partir d'un hàbitat dispers en les zones properes al castell i als voltants de l'església de Sant Genis, de la qual tenim constància de la seva existència des de l'any 948. Dita església també actua en aquest moment com a parròquia del castell (Carabasa 2002, 507).

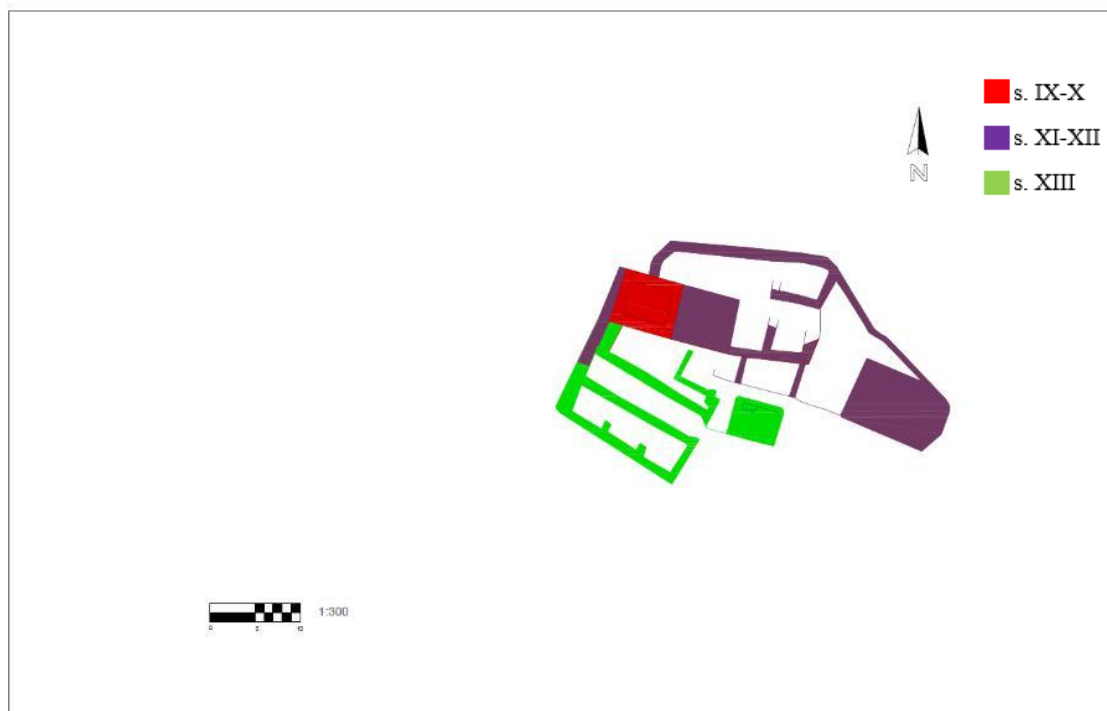
La cronologia de construcció de la fortificació fa pensar que l'edifici exercís com castell de frontera per tal d'evitar els atacs islàmics provinents del territori d'Al-Àndalus, fet que pot resultar estrany atesa la distància que separa el castell de la frontera, però que s'entén amb l'observació d'un mapa del relleu català (Mapa. 5), ja que el port de Blanes és el primer de la Catalunya Vella després del de Barcelona, que permet accedir de la costa a l'interior sense haver de travessar la serralada litoral. A més, la seva connexió amb el camí ral, que va de Barcelona a Girona, fa possible poder atacar ambdues ciutats, les quals s'erigeixen com a grans centres de poder. En definitiva, el castell de Palafolls permetria prevenir els atacs andalusins provinents de mar i del pas costaner, protegint les terres de l'interior i les ciutats de Barcelona i Girona.

El període corresponent a l'origen del castell s'emplaça en època comtal. Per la seva situació respecte al territori sembla possible que la construcció de l'edifici hauria estat

realitzat per voluntat del comtat de Girona. A causa del relleu abrupte que caracteritza la Costa Brava, la sortida a mar que presenta el delta de la Tordera és un dels ports naturals més importants del comtat i per això és una àrea de gran interès.

El tram de parament esmentat presenta una espitllera de dimensions reduïdes, comparada amb les altres que localitzem al conjunt de la fortificació, fet que marcaria la seva antiguitat, considerant que les mides d'aquest element van augmentant al llarg de l'edat mitjana (Bolòs 1994, 78). També, la sagetera marcaria l'existència d'un pis inferior, que actualment es troba reblert amb runa. Al costat de l'obertura apareixen una sèrie de perforacions situades de manera ascendent que, juntament amb una línia de morter encara conservada, semblen indicar l'existència d'una escala. Tot i això, aquest element a falta de restes que ens ho acabin de confirmar, es desconeix a quina època corresponen (Fig. 1).

5.3.El castell romànic: el centre del poder feudal (segles XI-XIII)

Planta 3. Estructures del castell de Palafolls en el s. XIII. Les estructures en vermell es corresponen a la fase del s. X, les de morat al s. XI-XII i en verd, al s. XIII. Font: A. Vilella

A partir de la torre oest, el castell va creixent al seu voltant de manera gradual adaptant-se a les condicions del terreny. Les primeres ampliacions es van portar a terme en els

segles XI i XII, construint el recinte sobirà superior, el qual presenta una planta allargada que s'estén per la part més alta del conjunt. Dit espai està compost, a banda de la torre Oest, per la torre de l'homenatge i dues cambres. L'entrada a l'espai fortificat s'efectuava a partir d'una porta situada al centre del recinte, la qual per les reformes efectuades contemporàniament és impossible datar. L'obertura dóna accés a una zona sense cap construcció, que servia com a espai d'organització del recinte (Planta 3).

En primer lloc, la torre de l'homenatge consistia en una estructura de planta quadrangular. Dita forma pot ser donada, atès que l'edifici es recolza en el costat Est de la torre Oest. La torre actualment preserva dos pisos separats per una volta de canó, tot i que originalment podria haver tingut una alçada superior a l'actual. El primer pis no presenta cap obertura, ja que servia com a zona d'emmagatzematge d'aliments i d'aquesta manera es facilitava la conservació dels productes. L'accés a l'interior d'aquest magatzem es realitzava pel sostre. L'entrada a la torre també es trobaria al segon pis, facilitant d'aquesta manera la defensa de l'estructura. L'edifici presentava uns murs d'un gruix considerable, d'1,30 metres, fet que evidencia la seva funció defensiva (Fig. 2 - Annex).

La torre de l'homenatge és la part més alta de la fortalesa. Aquest element representatiu dels castells medievals tenia la funció de servir com a punt de control i de comunicació amb altres fortificacions. També s'emprava com a darrera zona de refugi dels defensors en cas d'atac. En el món feudal, aquests edificis posseïen un paper simbòlic de representació del poder, marcant la diferència entre els considerats superiors, els senyors feudals, i els inferiors, el poble (Bolòs 1994, 74).

En el mur Nord-Est de la torre de l'homenatge s'ha documentat la que podria ser la primera cisterna del castell. Aquesta està realitzada a partir d'un arrebossat, elaborat amb morter de calç i ceràmica de color rosat i gra molt fi, el qual faria impermeable el dipòsit (Carabasa 2002, 505) (Fig. 3). Aquesta zona d'emmagatzematge d'aigua es coneix de manera parcial, gràcies a la

Fig. 3. Cisterna tapiada del recinte sobirà superior. Font: A. Vilella

caiguda d'un reforç adherit a la torre de l'homenatge entre els segles XIII i XIV, que cobria completament la cisterna.

En el cas de les estances situades a la dreta de l'entrada, a falta d'evidències, es desconeix la funció que tindrien, tot i que podria tractar-se de dues dependències, atesa la situació en què es troben dins del castell i la manca d'habitacions registrades. Les dues cambres estan separades per un mur. Aquest fet es deu que, en primer lloc, es va construir la cambra situada en la paret Nord del recinte i posteriorment se li va adherir una altra. En el cas de la primera estança observem que presenta una finestra rectangular, la qual devia ser tapiada en un moment posterior (Fig. 4 - Annex).

Quant a la torre oest, sobre la part del mur d'*opus spicatum*, s'aixeca una paret amb carreus regulars, clarament diferenciables de l'anterior, la qual se situa cronològicament en l'època romànica (Bolòs 1994, 79). En aquest pany de paret es va construir una finestra, que devia ser espoliada en el moment d'abandonament. L'obertura presenta dos bancs a cada costat que corresponen a un festejador (Fig. 5), del qual no es conserven les

Fig. 5. Festejador situat en la torre Oest. Font: A. Vilella

lloses que anirien a la seva part superior, ja que van ser espoliades, tal com s'observa en les marques que resten en els fragments conservats (Fig. 6 - Annex). En el costat més proper dels seients a la finestra es documenten les pollegueres que servien per tancar l'obertura (Fig. 7 - Annex).

A finals del segle XII, es realitzen un seguit d'ampliacions que acaben conformant part del recinte sobirà inferior com són la construcció de la capella i la fortificació de la porta d'accés.

Es desconeix a falta d'evidències en quin moment es va portar a terme l'entrada fortificada o barbacana al recinte sobirà superior, tot i que a partir

de la relació de les restes amb les altres parts de l'edifici, l'obra devia estar realitzada en l'època romànica. Dit accés consisteix en un pas estret, el qual presenta com mínim dues portes. Aquesta via tenia un tram marcat per murs, amb forma de "U", que exerceix com entrada amb forma de colze. Dita tècnica permetia evitar la utilització d'ariets a l'hora d'obrir la darrera porta, ja que la forma amb angle dificultava el pas de les armes de setge. A més, al llarg de la major part del recorregut els atacants havien de donar a la muralla la part dreta del seu cos, la qual era la més dèbil dels soldats, ja que en aquella mà subjectaven l'arma i no l'escut (Fig. 8 - Annex).

Relacionat amb aquest fet, a la part dreta de la porta, es dibuixen dos murs paral·lels molt arrasats que podrien correspondre a una possible torre de flanqueig, destinada a defensar l'entrada i la barbacana (Fig. 9 - Annex).

Respecte a la capella, s'erigeix a l'extrem Sud-Est de la fortalesa. La construcció tenia la finalitat d'exercir com a parròquia del castell, substituint a l'església de Sant Genís de Palafolls. L'edifici, actualment molt reconstruït, es pot situar cronològicament, a partir de la volta apuntada que formaria el sostre original, a finals del segle XII i principis del XIII (Carabasa 2002, 507). El sostre de l'edifici religiós es coneix mitjançant fotografies antigues (Fig. 10 - Annex) i l'absis, que es l'única part original que es preserva. Dit element s'integra dins de la muralla de la fortificació, evitant que la construcció sobresurti a l'exterior. Aquest fet assigna la mateixa cronologia a l'espai de culte castell i el pany de muralla, que va des d'aquest fins al recinte sobirà.

La zona que hi ha davant de la capella, encara que està compartimentat en dos per un mur, sembla que aquest és posterior a l'espai original. Per tant, l'àrea era oberta, amb unes dimensions considerables, esdevenint un gran pati, que podria ser emprat com un àmbit distribuïdor.

En la muralla Nord-Est, que protegeix la fortalesa, també es manifesten els dos moments constructius, en el que s'erigeix el recinte sobirà superior i la zona de la capella. Aquest fet s'evidencia per la composició dels murs, que presenten dos aparells diferents, i sobretot per l'adhesió del mur Est sobre l'Oest.

En el cas de la sala noble o del tinell (Fig. 11 - Annex) es tracta d'una ampliació posterior. Per les característiques tipològiques que presenta, com són els merlets i el sostre, l'habitació es situa amb una cronologia aproximada de finals del segle XIII (Carabasa 2002, 504).

La sala se situa a l'esquerra de l'entrada actual del recinte sobirà inferior. La cambra, la més gran de tot el castell, estava coberta per un sostre de fusta sostingut per dos arcs amb diafragma, els quals actualment preserven el brancal i en alguns casos alguna dovella (Fig. 12).

Fig. 12. Paret Sud de la sala noble on s'observa una finestra tapiada, l'arrencament de la volta i l'emblanquinat de les parets. Font: A. Vilella

La part conservada de la paret Sud de la cambra, està composta per un aparell regular coronat per merlets quadrats de dimensions reduïdes. Dita paret presenta una finestra amb un arc de mig punt, la qual va ser tapiada d'antic. Actualment en els murs encara s'aprecien rastres del revestiment blanc.

Les seves importants dimensions i alçada estan relacionades amb la seva funció. La sala noble tenia la finalitat de ser la zona de recepció, on es realitzaven els grans banquets medievals en els quals es tancaven negocis i acords de vassallatge. L'estança tenia la intenció de reflectir el poder del propietari, no només amb l'estructura, sinó també a través d'elements mobles de luxe, que no s'han conservat, i del menjar que se servia a taula. El saló estava construït en un pis superior, sostingut amb uns taulons de fusta que es recolzen en les parets laterals i unes arcades situades al centre. Sota la sala s'emplaça el celler. Aquesta instal·lació situada en un emplaçament fosc, fresc i humit, devia ser usat per a l'emmagatzemament de queviures i vi, atès que les condicions descrites facilitaven la conservació dels aliments. La cambra consta de dos grans dipòsits aparentment circulars en la part Sud, els quals han estat documentats gràcies a les fonts orals provinents de

població local, que han proporcionat una informació inèdita. Dites estructures devien servir per emmagatzemar vi o altres líquids. Tot i això, actualment es desconeixen completament, ja que van ser cobertes per roques en el segle passat i faltaria una excavació arqueològica que proporcionés més dades. A l'altre costat del celler es manté un nivell superior de la roca mare. Aquest fet pot ser a causa que es tracta d'un espai per guardar les bótes de vi i evitar el seu contacte directe amb el terra, facilitant d'aquesta manera la seva conservació (Fig. 13).

L'àmbit que hi ha entre la torre Oest i la sala noble, tot i estar separat per un mur que acaba formant la fortificació de la porta, no presenta indicis d'una possible teulada. Això podria indicar que consistiria en un espai obert que tindria la funció d'exercir com a pati o zona de treball.

Fig. 13. Acumulació Oest de pedres que marcaria la presència d'una estructura negativa en el celler. Font: A. Vilella

Respecte al mur Oest que delimita el recinte sobirà, conserva en el seu tram rastres de les seves diferents ampliacions i doblaments, essent la part més antiga el mur que tanca la torre oest, amb la mateixa datació que l'edifici i la més nova la muralla que s'instal·la en la sala noble. Tot i això per l'aparell exterior regular i l'interior acabat amb una capa de morter, sembla que la gran majoria del pany està construït en època romànica.

Pel que fa a la cisterna, no conserva evidències materials suficients per poder-la situar cronològicament, tot i això a partir de la relació que té l'estructura amb la sala noble, segurament fos erigida en el mateix moment constructiu, a finals del segle XIII. La construcció del dipòsit possiblement va ocasionar l'amortització de la primera cisterna del castell, la qual posteriorment va ser reblerta i coberta parcialment per un mur.

L'edificació estava coberta amb una volta de canó, aixecada a partir d'un encanyat, tal com s'observa en les marques d'origen vegetal de l'arrebossat. L'interior de la cisterna

presenta 2,60 metres d'amplada i 3 metres d'alçada, tot i que la primera mesura podria variar, ja que el dipòsit sembla farcit parcialment per sediments posteriors, la qual cosa fa que el nivell del sol actual estigui més elevat que l'original. Com succeeix en el cas de la cisterna del recinte sobirà superior, tot l'interior del dipòsit està revestit per una capa de color rosat, feta de morter i ceràmica (Carabasa 2002, 505).

En l'arrencament de la volta es conserven les restes de quatre mènsules a cada banda, encara que la seva funció no està clara. Tot i això, el fet que aquestes retallin la capa d'arrebossat evidencia que són posteriors a la utilització de l'espai com a cisterna. Per tant podria ser, que l'estructura es reutilitzés com a graner o rebost (Fig. 14 - Annex).

Actualment el dipòsit presenta un accés a la paret Est; tot i això, sembla que aquesta hauria estat produïda en època posterior.

L'aigua que guardava la cisterna entrava dins del dipòsit a partir d'una obertura situada en el sostre, que comunicava amb una basa construïda en el pis superior. Aquesta s'ha pogut documentar a partir del paviment d'*opus signinum* que encara preserva i que la faria

Fig.16. Cisterna. Font: A. Vilella

impermeable. A més, el recinte d'aquesta estaria delimitat per un mur amb un perímetre semblant al de la cisterna, en el qual se li afegix una canalització retallada en pedra (Fig. 15 - Annex). Probablement aquest espai hauria tingut una funció com a bassa de decantació o col·lector d'aigua (Fig. 16).

La cisterna presentaria una segona obertura que serviria per extreure l'aigua de l'interior. Tot i això, les dues boques situades a la part superior, que permetien extreure i introduir l'aigua, amb l'amortització de l'espai són tapiades.

Entre els anys 1283 i 1285, en la croada del rei de França, Felip d'Ardit, en contra el rei Pere II el Gran, el castell viu un dels seus moments més rellevants. Es tracta de la integració de la fortificació dins del conjunt de fortaleses que es coneixen com la línia dels castells de La Tordera. La forta línia defensiva, tenia la intenció de protegir el Vallès, el litoral de l'actual Maresme i sobretot la ciutat de Barcelona, davant dels atacs provinents del Nord (DD.AA. 2004, 55).

Pel que fa a la propietat del castell, sabem que durant el segle XI la fortificació es trobava sota el control de la família d'Umbert de Sesagudes, que també controlava les baronies de Montpalau, lligada al castell del mateix nom i de Montseny, relacionada amb els castells de les Agudes i de Miravall (Martínez 2009, 26).

A finals del mateix segle, Umbert Odó de Sesagudes deixa la fortalesa a la seva filla Guisla, la qual està casada amb el cavaller Bernat Gausfred. Aquest ja apareix esmentat el 1104, en el testament de la seva sogra Sicardis de Montsoriu, quan li deixa el castell de Lloret en indivís amb el seu fill el bisbe de Girona, Bernat Umbert, com a senyor del castell de Palafolls. El fill que naixerà de la unió entra Guisla i Bernat Gausfred, Bernat, serà el primer a emprar el cognom "de Palafolls". Aquest serà utilitzat per anomenar els descendents de la dita família, creant l'important llinatge dels senyors de Palafolls, que seran els propietaris del castell fins a finals del segle XIV (Carabasa 2002, 503).

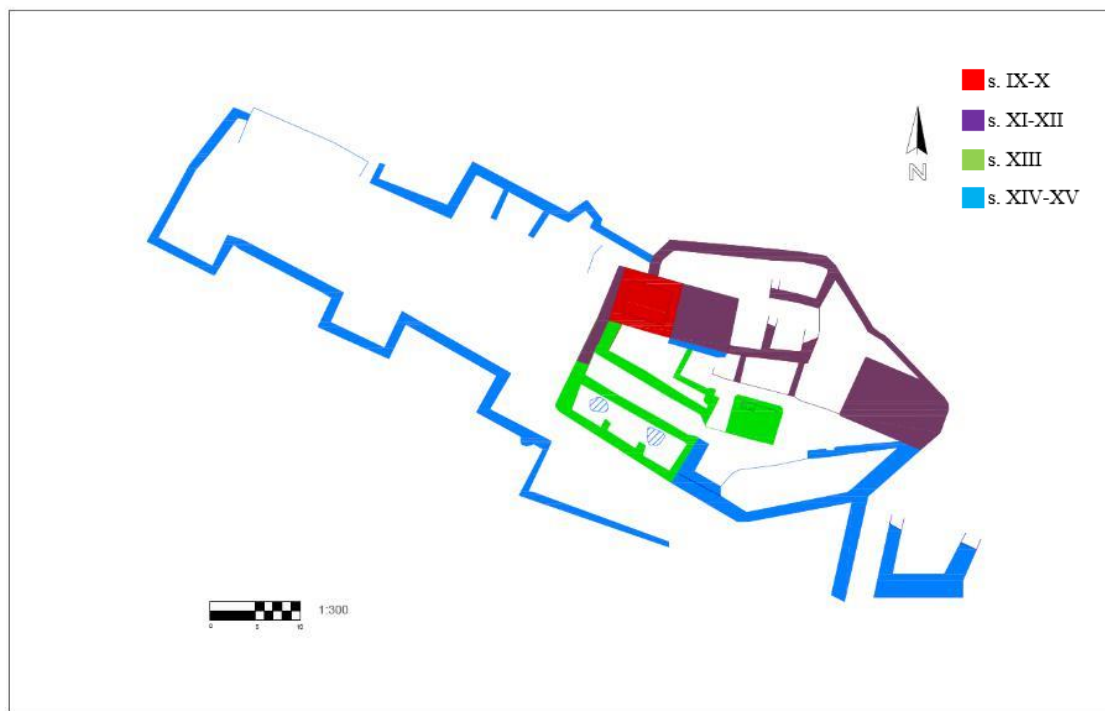
Encara que, en un primer moment, Palafolls va pertànyer al comtat de Girona. Tot i que posteriorment, l'any 1113, el comte de Barcelona, Ramon Berenguer III el Gran va acordar l'alta jurisdicció de la fortalesa als vescomtes de Girona, que van passar a anomenar-se Cabrera. Encara que la baixa jurisdicció va seguir essent controlada pels Palafolls (Carabasa 2002, 503).

Uns anys més tard, l'any 1165, Bernat de Palafolls va empenyorar tot el que posseïa a Lloret i Caulès al bisbe Guillem de Girona. Tot i les reclamacions del seu cosí Berenguer de Palafolls, la catedral es va quedar amb els dominis. Encara que l'acord definitiu no va arribar fins al 1217, quan Guillem de Palafolls va admetre que ja no tenia cap dret en els territoris esmentats (Mallorquí 2007, 73; Turon 2013, 18).

Amb motiu de la implantació del poder feudal, el castell esdevé el centre del llinatge dels senyors de Palafolls. Aquest fet es manifesta en les ampliacions que pateix en aquest moment la fortificació, la qual a més d'incrementar el seu volum i les seves defenses, també incorpora edificis relacionats amb l'àmbit residencial dels senyors feudal, com són

la construcció de dos habitatges, una cisterna, la capella i, posteriorment, una segona cisterna i la sala noble. La incorporació d'aquesta darrera cambra accentua la importància de la fortificació dins del territori com a seu principal de la senyoria, sent la capital dels Palafolls (Soldevila 2015, 7) (Planta 3).

5.4.El castell gòtic: la fi d'un gran castell (segles XIV i XV)

Planta 5. Estructures del castell de Palafolls entre els s. XIV i XV. Les estructures en vermell es corresponen a la fase del s. X, les de morat al s. XI-XII, en verd al s. XIII i en blau, a les estructures del s. XIV. Font: A. Vilella

El castell que s'observa actualment correspon a la fortificació dels darrers moments d'ocupació, els quals es remunten a l'època gòtica. En aquest període documentem un seguit de reformes arquitectòniques que transformaran el conjunt defensiu en un gran castell. La important ampliació de l'espai supera les limitacions del recinte sobirà. Entre els segles XIII i XIV molts dels senyors feudals, per raons diverses, veuen incrementada la seva capacitat econòmica i les rivalitats entre ells creixen. Aquest augment econòmic i de conflictes provoca un acreixement del seu poder feudal envers el seu territori, pujant la capacitat de recaptació de rendes. Aquest fet permet que cadascun dels senyors realitzi grans ampliacions en les seves diferents fortaleses, que serveixen com a element

d'ostentació i defensa. Alguns dels castells que pateixen aquest canvi arquitectònic són els castells de Montsoriu, Burriac o el mateix castell de Palafolls (Olivares 2000, 390).

En època gòtica el castell objecte del present treball s'estructura mitjançant tres recintes defensius concèntrics, el recinte sobirà dividit entre el superior i l'inferior, i el recinte jussà. Aquesta organització separada en diferents línies de muralla, a banda de dividir l'espai, permetia que en cas que el castell fos atacat, la conquesta d'aquest fos parcial, ja que cada cop que es perdia un recinte, els defensors es podien refugiar en el recinte superior següent, fins a acabar refugiant-se en darrer lloc dins la torre de l'homenatge. D'aquesta manera, s'evitava un avenç ràpid dels soldats contraris. Tot i que en aquests darrers anys s'empraren estructures de períodes anteriors, moltes d'elles són adaptades al nou context i altres són erigides de nou.

Pel que fa als recintes, en primer lloc, començant pel situat més baix topogràficament, hi hauria el recinte jussà, el qual va ser construït completament en el període. Aquesta àrea allargada es divideix en dues zones diferents, separades pel recinte sobirà, la part Oest i l'Est, atesa la seva diferent posició i la seva morfologia. En el cas la zona Oest, coneguda tradicionalment com a pati d'armes, està rodejada per una muralla, que protegeix un gran espai obert, el qual presenta una plataforma superior de roca mare, situada en la zona Nord. L'àrea estava separada de la resta de recintes per un tram de mur que es va trobar en els sondejos que es van realitzar l'any 1993 (Olivares, 2000, 392). En l'interior s'instal·len un seguit de dependències i una torre de flanqueig, que es recolzen en la muralla, deixant al mig un espai de dimensions considerables sense construir, que es podria haver emprat com a pati. Encara que també existeix la possibilitat que aquesta zona presentés algunes construccions amb materials peribles (Font *et alii* 2016, 77), que no s'ha conservat. Segurament el recinte hauria estat concebut com a albacar, un espai associat en els períodes de pau als treballs quotidians del castell i en els moments de conflicte, com a punt de refugi per a alguns dels habitants dels nuclis de població propers (Riu *et alii* 1977, 18).

L'entrada al recinte des de l'exterior s'efectua a partir d'una porta amb forma de colze, ubicada al tram de muralla Nord, la qual com s'ha vist anteriorment, evita la utilització d'un ariet. El fet que la porta estigui molt reconstruïda dificulta la seva interpretació.

Els tres àmbits excavats en la intervenció dirigida per David Rigau i David Olivares se situen en la part més propera del recinte sobirà, sobre la plataforma superior. Aquestes

tres estances reben el nom en l'excavació d'Habitació 1, Habitació 2 i Àmbit 3 (Planta 4 - Annex). En el cas de la primera, ubicada en l'extrem Nord de la plataforma, té una planta lleugerament regular amb unes mides de 2,40 per 2 metres, amb un paviment fet amb morter de calç. A partir del paviment, el qual és fàcil de netejar i impermeable, es va proposar que la cambra s'utilitzava com a zona d'emmagatzematge o estable (Olivares, 2000, 392). Aquesta darrera proposta es recolza en que a l'interior del recinte sobirà no podien accedir els animals domèstics, per higiene i espai.

L'Habitació 2 estava constituïda per una planta gairebé quadrada, de 2,40 per 2,20 metres. En el seu interior es va registrar un paviment fet a partir de maons rectangulars de 12 per 8 centímetres, el qual és característic d'aquest període baix medieval. En l'angle Est de l'habitació, es va registrar la solera d'una llar de foc, que encara presentava cendres. El sol d'aquesta estava format per maons i fragments de dues rodes de molí. Per les característiques que presenta, la cambra es podria haver tingut la funció com a zona d'hàbitat o com espai per realitzar tasques domèstiques, encara que per les poques restes que van aparèixer no es pot determinar amb seguretat cap de les interpretacions. En el cas d'ambdues estances es desconeix on estaria la porta d'entrada, ja que els murs que es preserven estan molt arrasats i només s'ha pogut documentar el nivell de fonament. Tot i això, sí que es va trobar un rebaix en el mur que separaria les dues habitacions, que alhora marcaria una possible obertura que deixaria que es poguessin comunicar (Olivares, 2000, 392).

En darrer lloc, es va excavar l'Àmbit 3. Aquest es diferencia dels anteriors perquè no presenta ni teulada fixa ni paviment i la roca natural té una forma irregular, amb diferents retalls per l'extracció de pedres. A causa d'aquestes particularitats, l'espai s'ha interpretat com a pati o espai de distribució i com a zona de pas cap a altres parts de la plataforma. L'accés es realitzava a través de dues portes independents. La primera, situada en la plataforma inferior del recinte per una obertura que s'ha interpretat com a porta, ja que conserva un marxapeu, que podria ser l'últim esglaió d'una escala que no s'ha conservat. L'altre accés seria per una obertura a la muralla, posteriorment tapiada, situada a l'extrem oposat de l'anterior. Tenint en compte les seves dimensions reduïdes, de 72 centímetres d'amplada, aquest accés hauria correspost a una poterna (Olivares, 2000, 390) (Fig. 17).

En el pany de muralla que hi ha darrere les tres zones explicades està format pel que es va descriure en els treballs d'excavació com una “bestorre triangular”. Aquesta part del sistema defensiu està erigit aprofitant un sortint de la roca. En un moment posterior l'edifici va ser tancat per l'exterior, esdevenint una torre. La utilitat d'aquesta

Fig. 17: Poterna. Font: A. Vilella

estructura es desconeix, tot i que segurament la construcció està relacionada amb la protecció de la poterna (Olivares, 2000, 394).

En l'extrem Oest s'aixeca una torre de flanqueig, la qual servia per controlar i defensar la porta que donava accés des de l'exterior al recinte. Aquesta estava ubicada a la dreta del camí, fet que facilitava la seva defensa. A més, a causa de la seva alçada també devia haver desenvolupat una funció com a punt de guaita. A l'àrea que es trobava entre la torre i les estances explicades anteriorment no s'hi ha documentat cap estructura, ja que en el procés de rehabilitació de l'espai es va optar per aplicar a sobre una solera de formigó que la va tapar, impossibilitant-ne el coneixement. El costat Sud de la muralla està compost per dues bestorres de grans dimensions, de planta quadrangular, de 6,5 metres

Fig. 18. Muralla Oest del recinte jussà i fossat. Font: A. Vilella

d'ample per 4 metres aproximadament de llargada, que protegien l'entrada del recinte sobirà d'un atac directe. En la cara exterior de la muralla Oest, es va realitzar un fossat tallat en la mateixa roca del turó (Fig. 18). Aquest retall, a banda de tenir una funció defensiva, dificultant el pas i incrementant l'alçada de la muralla, també devia aprofitar-se com a pedrera, a l'hora de construir les darreres infraestructures. Dit fossat presenta una alçada superior als tres metres, tot i això el fet que actualment en el seu interior estigui parcialment cobert per restes d'enderroc, comporta que l'alçada sigui inferior a la que presentaria originalment. Al voltant de la resta del castell, no s'observa cap altre fossat semblant, tot i això la roca mare sembla estar retallada en les zones de més desnivell, incrementant la dificultat del seu pas.

Pel que fa al recinte jussà Est, consisteix en un primer cos avançat situat sota la protecció del recinte sobirà. L'espai obligava als atacants, en cas d'una hipotètica ofensiva, donar el flanc dret a les muralles del castell, fet que dificultava la seva defensa amb l'escut. Aquesta part tenia la funció de servir com a zona d'entrada cap a la resta del castell a partir d'un pont llevadís, el qual permetria superar un petit fossat excavat en la roca, que separava les dues zones (Carabasa,

2002, 506). En aquest recinte no s'ha pogut documentar l'existència de cap altra construcció, a banda d'uns murs molt arrasats que delimiten l'espai en alguns dels costats, a causa que es troba cobert per una capa de runes i vegetació (Fig. 19 – Annex i Fig. 20 - Annex).

Rodejat pels imponents murs que els separen del recinte jussà s'erigeix el recinte sobirà. L'únic i petit accés d'entrada en l'interior del recinte era una porta amb arc de mig punt adovellat (Fig. 21), actualment reconstruïda, que s'obre en la façana de ponent. L'obertura comptava amb un rastell amb moviment

Fig. 21 . Muralla del recinte sobirà inferior on s'aprecia la porta amb rastell, el pas de ronda amb l'escala i les mènsules. Font: A. Vilella

vertical, que li atorga una cronologia de la segona meitat del segle XIV, atès que és el moment en el qual aquesta tipologia s'introdueix a Catalunya (Carabasa, 2002, 505). Així doncs, per la seva connexió amb els murs Sud i Sud-Oest, també podem datar-los del mateix moment.

Sobre la porta hi ha inserides un seguit de mènsules, les quals marcarien un pis superior. Aquesta estança podria correspondre a la que apareix en les fonts com a "*cambrà sobre lo portal ab sa clau*" (Soldevila, 2015, 78) i estaria destinada a l'emmagatzemament d'armament i altres objectes.

Al costat dret de la porta hi ha un espai en el qual se li van construir tres edificis independents. Malgrat això, actualment es desconeix la utilitat de les dites construccions, a causa del nivell d'enderroc que presenten. Tot i així, a partir de les mènsules, es pot deduir que les edificacions presentaven com a mínim dos pisos d'alçada i que s'adossarien a la muralla del castell, que presenta en aquest tram un gran merlet espitllerat. Davant d'aquestes habitacions s'ubica un espai buit que serviria com a zona d'organització.

Aquest costat de la muralla presenta una cronologia de la segona meitat del segle XIV. La línia defensiva es diferencia de la part de la sala noble pels merlets i el canvi d'aparell, el qual en el cas del mur de la porta és més regular. A més, en la cara exterior s'observa la separació dels dos murs, evidenciant que van ser construïts en moments diferents (Fig. 22 - Annex). Segurament, l'edificació de la porta va modificar la paret Est de la sala noble i el celler, ja que a prop de l'accés hi ha un arc tapiat.

Les diferents muralles que defensen el castell estaven coronades pel pas de ronda. A causa de tractar-se de la part superior de l'edifici només es preserven alguns trams originals i reconstruïts concentrats entre el recinte jussà i el recinte sobirà inferior. Aquestes vies circulaven per un ressalt fet en el mateix mur. Segons Jordi Bolòs, el pas de ronda sobre la porta del recinte sobirà inferior, al qual s'accediria a partir d'una escala feta en la mateixa muralla, transcorreria per l'interior del mateix mur. Això suposaria la construcció d'un seguit d'obertures que permetessin controlar l'exterior de la fortificació. Si aquesta hipòtesi és correcta, la porta comptaria amb dos nivells del camí de ronda, ja que en la part superior sembla conservar-se un altre tram (Bolòs 1994, 80) (Fig. 23 - Annex).

En el recinte sobirà superior, la part més antiga de la fortalesa, en el segle XIV es van realitzar un seguit de remodelacions. En el cas de la torre Oest sembla patir una reforma en el tram de paret que segueix per sobre de les finestres, fins al coronament del mur, que

està fet a partir merlets quadrats i de dimensions reduïdes, similars als de la sala del tinell, tot i que en aquesta part presenten una perforació al centre. Sota dels merlets, en la paret interior, hi ha cinc forats de pal que podrien haver sostingut l'embigat del sostre (Fig. 24 - Annex). Tot i això, els orificis presenten una separació considerable entre si, fet que pot estar relacionat amb la utilització d'aquests com a forats de bastida. Si la segona hipòtesi fos correcte, el sostre de la cambra es recolzaria en el ressalt que presenta la part superior, sota els merlets. En el tram més alt de l'exterior del mur, encara es preserva l'enlluït, fet a partir d'una capa d'emblanquiment. Malgrat que només es preserva aquest tram a causa de l'erosió, l'acabat amb calç devia ser present en tota la fortalesa, ja que és un procediment simple i econòmic de revestiment. Aquesta tècnica ajuda a mantenir una temperatura fresca dins del castell, evita la degradació dels murs, les humitats, la instal·lació de plantes i animals i la propagació de malalties, ja que la calç és un antisèptic natural. A més, també proporcionava que el castell ressaltés sobre el paisatge, evidenciant la seva funció com a element de prestigi (Carabasa, 2002, 505) (Fig. 25 - Annex).

En el cas de la torre de l'homenatge, també pateix reformes en la seva trama, a partir de l'ampliació del gruix en les seves parets, fet que confirmaria la seva funció. Respecte a la paret Nord, aquest doblament correspon a la instal·lació d'una possible escala i en el cas de la part que dóna al recinte sobirà inferior, l'ampliació compliria la funció de talús (Fig. 26-Annex i Planta 5).

En els inicis segle XIV, els Palafolls es veuen involucrats en un conflicte en contra dels seus veïns, el vescomtat de Cabrera, a causa de la definició de competències jurisdiccionals. La disputa sembla finalitzar amb una sentència arbitral l'any 1311, que atribuïa la jurisdicció criminal sobre determinats masos del castell a Bernat I de Cabrera i la civil a Guillem de Palafolls (Carabasa, 2002, 503).

La tensió entre els dos territoris no finalitza aquí, sinó que va creixent. El 1362, el senyor del castell, Guillem de Palafolls, va ser empresonat al castell de Montsoriu, capital del vescomtat de Cabrera, per Ramon de Blanes i pel procurador vescomtal Guillem Sa Mascorda, acusat d'haver realitzat homicidi i altres crims. A continuació, el vescomte, a partir de la figura de Ramon de Cartellà, passa a controlar els territoris que dominaven els Palafolls. Aquest enfrontament finalitza de manera sobtada el 1364, a favor dels Palafolls, a causa de l'acusació per traïció i desposseïció dels seus dominis que efectua el rei Pere el Cerimoniós en contra Bernat II i el seu fill Bernat III. Malgrat aquest fet, la resolució del dit conflicte podria haver forçat els Palafolls a cedir davant del vescomtat,

el qual gradualment anirà adquirint tota la Marina de la Selva, fins a esdevenir un monopoli jurisdiccional (Martínez, 2009, 28).

El 1336, dins d'un context de creixement demogràfic, Berenguer de Palafolls funda a prop del mar Vilanova de Palafolls i concedeix la batllia del nou nucli poblacional a Bernat Estornell. El 1345 es realitza la primera carta de poblament i el 1373 s'atorga, per part dels esposos Guillem III de Palafolls i Gueraua de Blanes, una carta de poblament més amplia, la qual oferia unes condicions molt favorables als nous veïns, a partir de franquesses emfitèutiques durant dues generacions, la desgravació de la taxa de redempció de les dones, tant solteres com casades, la protecció en la pesca i facilitats comercials. Aquestes condicions cerquen incentivar l'ocupació de l'assentament, amb l'objectiu d'augmentar els beneficis econòmics de la percepció de rendes (Aragó 1974, 179).

En aquest nou assentament va ser important la seva vida marítima. En el port de la vila hi havia instal·lat un carregador, del qual el senyor del castell va obtenir l'impost de ribatge, que era recollit pel *castlanus maris*. Les terres de nou conreu del voltant nucli proporcionava una certa prosperitat. Aquestes estaven dedicades al cultiu del blat, l'olivera i la vinya. A més, una xarxa de recs, sínies i recloses ajudaven al funcionament dels diferents molins fariners. En aquest context de bonança, les rendes del castell, entre censos, tasques, delmes i drets del forn i ribatge, devien ser considerables. Aquest temps de guanys coincideix amb la gran ampliació del castell, del segle XIV amb la construcció i reforma definitiva del recinte sobirà i l'aixecament del recinte jussà. A més, també s'han d'incloure les tensions que es van viure a principis de segle amb els Cabrera, els quals amb la seva expansió havien rodejat els territoris dels Palafolls. Per tant, és obvi que aquests tres fets que succeeixen en aquest segle estan relacionats. Així doncs, la gran modificació que pateix la fortalesa, que segurament estigués motivada pel gran creixement que van tenir els seus veïns, els vescomtes de Cabrera, es va finançar amb els nous ingressos obtinguts del nou poblament (Aragó 1974, 179).

Tot i això, el 31 de març de 1381, Guillem de Palafolls ven la fortalesa i la seva jurisdicció a Pere III el Cerimoniós. Es desconeixen les condicions de l'operació, però dos mesos més tard el senyor feudal compra al monarca els drets de peatge de Calatayud i la senyoria de Farissa, actual Ariza, pel preu de 30.000 lliures. En aquest territori interior es trasllada el llinatge d'origen maresmenc, transformant el cognom a Palafox. Es desconeixen els motius que van incitar a Guillem de Palafolls, en aquell moment uixer d'armes i conseller del rei, a vendre les seves possessions i instal·lar-se fora el principat. Tot i que els motius

poden estar relacionats amb la compra del castell, l'any següent, per part de Bernat IV de Cabrera, per un preu de 21.000 lliures. D'aquesta manera, els Cabrera es feien amb la totalitat dels drets del castell que havien hagut de compartir amb els Palafolls. El fet que l'operació es produís a partir d'un seguit de tractes sembla tapar un joc d'interessos convinguts (Martínez 2009, 27).

El castell no sembla patir reformes importants després de mitjans del segle XV, ja que en les diferents muralles no es registren espitlleres amb un forat rodó a la part inferior, adaptades per l'ús de les armes de foc. Tot i que això no representa que l'estructura es deixi de fer-se servir a partir d'aquest període, tal com demostren els diferents nivells d'ocupació que són posteriors al seu moment d'esplendor i que corresponen a una utilització diferent de l'espai. Dites capes es van documentar en els sondejos en el recinte jussà de 1993. A més, gràcies a l'inventari fet l'any 1416 pel batlle del castell, Guillem de Clapes, sabem que la fortalesa comptava dins dels seus murs amb bombardes, amb els seus respectius projectils i pólvora (Bolòs 1994, 78).

Amb l'annexió de la fortalesa al Vescomtat de Cabrera, el castell de Palafolls perdrà la seva funció com a residència senyorial i nucli de defensa d'un territori rodejat per senyories rivals. A més, la creixent importància de la vila de Blanes dins del vescomtat, la qual acabarà sent el lloc de residència habitual dels senyors i el centre del poder vescomtal, juntament amb el desenvolupament de Vilanova de Palafolls, va generar que l'edifici anés perdent funcions, que es van anar traslladant als dos assentaments (Aragó 1974, 178).

A partir de l'inventari citat, on se cita la presència d'armes (bombardes, llances i ballestes), s'arriba a la conclusió que al segle XV la fortificació mantindria la seva funció militar, tot combinant-la amb l'ús d'alguns dels seus espais com a centre d'elaboració i emmagatzematge de vi. Aquesta hipòtesi se sosté amb el gran nombre d'objectes relacionats amb aquesta activitat que es documenten a l'esmentada font. Aquest paper devia romandre fins a la Guerra Civil catalana, de 1462 a 1472, ja que el castell va esdevenir un punt clau dins del territori (Soldevila 2015, 78).

En la Guerra de Remences, la fortificació va ser confiscada pel militar navarrès Bertran d'Armandaris, partidari en un primer moment de Carles, príncep de Viana. Tot i això, el 1471 va canviar de bàndol, incorporant-se al de Joan II. Dita decisió va precipitar la fi de la guerra a favor del monarca, que va recompensar Bertran d'Armandaris pels serveis

prestats, amb el seu nomenament com a senyor de Palafolls. Amb la seva mort, l'any 1474, la fortalesa passa a mans de l'almirall castellà i component de la mateixa família reial, Fadrique Enríquez, el qual el 1477 es casa amb l'hereva del vescomtat de Cabrera, la siciliana Anna de Cabrera (Carabasa 2002, 504).

El 1574, Luis Enríquez de Cabrera, duc de Rioseco, vent els territoris del vescomtat de Cabrera i d'en Bas a Francesc de Montcada i de Cabrera, beneficiari del comtat d'Osona i del marquesat d'Aitona i senescal del regne d'Aragó. El 1772, a causa del casament entre l'última Montcada i el duc de Medinaceli, el castell passa en mans del llinatge ducal castellà. En darrer lloc, el 1880, les restes de la fortalesa són adquirides per l'estat (Carabasa 2002, 504).

En els episodis narrats anteriorment, els castells medievals, a causa de les noves innovacions militars, com la introducció de l'artilleria, i els canvis socials, ja han perdut el protagonisme que els caracteritzava. Aquest fet provoca el seu abandonament gradual, a partir de la pèrdua de certes competències i, en definitiva, d'importància. Aquest fet comportarà el final dels castells. En el cas que ens ocupa, tot i els múltiples canvis de propietaris que viu el castell de Palafolls, aquest no torna a l'esplendor que el va caracteritzar en segles passats i durant aquest temps la fortalesa no patirà reformes ni ampliacions, sinó que s'anirà deixant, fins a l'estat rònec que presenta el dia d'avui.

5.5. Les reformes del segle XX del castell

Planta 6. Estructures del castell de Palafolls en l'actualitat. Les estructures en vermell es corresponen a la fase del s. X, les de morat al s. XI-XII, en verd al s. XIII, en blau al s. XIV i en marró, les modificacions del s. XX.

Font: A. Vilella.

Com s'ha explicat anteriorment, el castell pateix una important reforma en la dècada de 1970. Aquesta modifica algunes de les estructures que formen part de les restes actuals. La teòrica reconstrucció del castell dirigida per Joan Bassegoda va consistir en la reconstrucció de l'església de la qual només quedava l'absis, la remodelació excessiva de la porta del recinte sobirà superior (Fig. 27 - Annex) i l'aixecament i reconstrucció d'una bona part dels murs. Les reformes es van concentrar sobretot al recinte sobirà. En un moment indeterminat, en la capella reconstruïda es va erigir un contrafort, el qual es recolza amb un dels murs originals del castell (Fig. 28 - Annex).

A més, l'any 1992 es va portar a terme un projecte arquitectònic que va consistir en la rehabilitació d'una de les torres del recinte jussà. En aquesta obra, a banda de consolidar la torre i afegir-li una estructura d'acer patinable que imitava les mides de la construcció original, es va portar terme una consolidació de tot el tram de muralles del recinte jussà, la instal·lació d'una plataforma de ciment i el rebaix de recinte i de l'accés cap aquest, ja que es va habilitar un camí pel pas de maquinària que va arrasar una part del recinte jussà i que a causa de les pluges ha erosionat el sediment establert. Aquestes darreres accions es van realitzar pensant en una futura construcció, dins de l'àmbit, d'un escenari.

Aquestes reformes contemporànies han provocat a vegades la pèrdua d'informació històrica del castell, la qual no es podrà recuperar. En el cas del present treball, les obres a vegades han dificultat la datació i interpretació de certes estructures, obstaculitzant sovint la lectura de paraments (Planta 6).

6. RESULTATS DE LA PROSPECCIÓ TERRITORIAL REALITZADA

Per conèixer si es preservaven restes relacionades amb la fortificació en el mateix turó del castell i el turó de les Vegues, es va decidir portar a terme una prospecció en aquesta zona. Com que l'àrea proposada era massa gran, es van concentrar els treballs en les parts més elevades dels dos turons, que se situaven al mateix nivell de la fortificació i en el camí vell del castell, que en principi correspondria al camí antic que connectava el poble de Ferreries amb la fortificació. Convé ressaltar que els turons on es troba assentada la fortalesa, actualment coberts en la seva majoria per una àrea densa de bosc, a l'edat mitjana estarien desboscats o emprats per l'explotació agrícola. D'aquesta manera, des del castell es podrien vigilar les zones que l'envolten.

Aquesta tasca es va efectuar a partir de dues tècniques diferents. En primer lloc es va realitzar un estudi del terreny mitjançant el programa informàtic QGIS, el qual va ser emprat per tal d'analitzar imatges Lidar. La pràctica que permetia documentar les diferents elevacions del terreny, obviant la capa vegetal, tenia l'objectiu de trobar en la zona possibles anomalies que evidenciessin la presència d'estructures antigues. Dita tècnica va donar resultats negatius, ja que no va permetre documentar restes desconegudes (Mapa 6).

En segon lloc, es va optar per una prospecció visual a peu de la zona delimitada. En aquest cas els resultats han sigut positius, ja que s'han

registrat indicis d'activitats humanes, relacionades amb l'aprofitament de recursos i la utilització del turó. Aquests resultats consisteixen en la troballa, tant en el Turó de Vegues i sobretot, en l'extrem Oest del turó de castell, d'un conjunt de retalls en la roca que evidencien l'explotació d'aquest recurs lític en la construcció del castell. Aquests retalls majoritàriament consten

Fig. 29: Marques de picapedrer. Font: A. Vilella

de forats petits allargats i en línia recta, però separats entre si, els quals són utilitzats per poder extreure blocs de pedra de mida mitjana (Fig. 29 i Fig. 30 - Annex).

A més, prop dels marges del camí, també s'han documentat un seguit de terrasses de pedra seca, les quals estan molt arrasades. Aquestes construccions estarien vinculades a l'explotació agrícola del turó del castell. Malgrat aquest fet, a causa de les poques dades i la falta de materials associats, es desconeix quina seria la datació de les dites construccions (Fig. 31 - Annex).

En darrer lloc, també s'ha documentat una estructura que ja es coneixia, ubicada a prop del camí vell, de forma rectangular, amb unes dimensions de 6 metres de llarg per 3,70 metres d'amplada, i un gruix màxim de murs d'un metre. La paret més alta que es preserva s'alça fins a 2,30 metres. L'edifici es troba en un mal estat de conservació, el seu interior està cobert pel nivell d'enderroc de l'estructura. A falta de més informació que donaria una intervenció arqueològica, es desconeix exactament quina seria la funció del dit edifici. Encara que per la seva posició propera al camí i la seva considerable amplada de mur, podria correspondre a una torre albarrana, que tindria la finalitat de controlar el pas d'una de les vies principals per accedir al castell (Fig. 32).

Fig. 32. Restes d'unes estructures possiblement relacionades amb el castell. Font: A. Vilella

7. PROPOSTA D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Abans de començar qualsevol treball arqueològic en el castell s'ha d'efectuar en primer lloc un estudi arquitectònic de l'estructura i, en el cas que fos precís, una consolidació dels murs que ho necessitin, per tal d'evitar riscos de desprendiment dels trams de paret conservats, els quals incrementarien amb els treballs d'excavació.

Un cop realitzat aquest primer pas, considero la primera campanya d'excavació del castell s'hauria de realitzar a la cambra situada al costat Oest de la torre de l'homenatge. He escollit aquest espai perquè es tracta de la part més alta de la fortificació, que presenta les restes de paraments més antics conservats, els quals estan formats per un aparell d'*opus spicatum*, fet que marcaria que l'estructura es manté erigida des dels inicis del castell, per tant des del segle X. Gràcies a les tasques previstes en aquest punt, hi hauria possibilitat de preservar els estrats corresponents a les diferents fases constructives de la fortificació medieval, obtenint d'aquesta manera la seqüència estratigràfica de tot l'edifici, informació que ens serviria com a guia, sempre que els resultats fossin els previstos, a l'hora d'excavar les diferents parts de la fortificació.

La presència d'una espitllera en la paret exterior de l'edificació, al tram inferior del parament d'*opus spicatum*, marca l'existència d'un pis inferior reblert de sediment, atès que la cota conservada a l'interior de la cambra correspon a un segon pis. Així doncs, aquest espai conserva una potència estratigràfica bastant important, que permetria documentar diferents fases i remodelacions. Malgrat això, s'ha de considerar que gran part d'aquesta potència podria correspondre a un estrat d'enderroc, que correspondria a l'abandonament de l'edifici o un estrat d'anivellament realitzat en un moment de reforma. A més, la posició dominant que ocupa la zona dins l'elevació natural del mateix turó possibilitaria l'opció de documentar la presència d'estructures de l'assentament protohistòric, com succeeix en altres fortificacions medievals com és el cas del castell de Montsoriu, on en el recinte sobirà s'hi han documentat restes de les fases ibèriques.

La intervenció arqueològica en aquest espai afectaria, si els resultats de l'estudi arquitectònic ho permeten, tota la part interior de l'habitació, ja que aquesta zona presenta unes dimensions de 4 x 5,40 metres, que permetrien efectuar els treballs en una única campanya. D'aquesta manera, a banda de poder conèixer la seqüència estratigràfica de la fortificació, també es documentarien els canvis que pateix l'espai al llarg del temps, fet que ens permetria obtenir més informació de la història de l'edifici.

Conjuntament amb l'excavació de l'espai anteriorment esmentat, també es portarien a terme uns sondejos en la part de la barbacana del recinte jussà Est, ja que la falta d'informació d'aquest punt fa difícil la interpretació de la seva funció. Tot i que existeixen teories sobre el funcionament de la zona com a entrada fortificada amb un possible pont llevadís, aquestes s'han de poder confirmar amb l'aparició de restes arqueològiques. S'ha de tenir en compte que actualment la vegetació, conjuntament amb els materials constructius, cobreixen completament la zona i fan impossible una lectura arqueològica de recinte.

L'opció dels sondejos es creu la més apropiada, ja que es tracta d'una zona amb unes dimensions considerables, difícils d'afrontar amb un procés d'excavació en extensió. Aquestes mostres es portarien a terme en punts claus per comprendre la funció de l'àmbit, com serien els dos costats del pont llevadís i l'àrea situada més al Nord, just a l'Est de la capella del castell.

Les dimensions dels sondejos variarien depenent de les condicions de cada punt, les quals estan determinades per les formes de la roca mare i les construccions visibles. Malgrat això, considerem que dits sondejos tindrien unes dimensions aproximades de 3 per 3 metres.

Així doncs, gràcies a les propostes d'excavació i a les intervencions suggerides, el que es pretén és obtenir un conjunt de dades que facilitin la comprensió del conjunt medieval. Tot i això, dins de la fortificació s'haurien de portar a terme excavacions continuades, per tal d'aportar noves dades pel coneixement de l'edifici i la seva història, ja que encara hi ha molts aspectes per conèixer del castell de Palafolls.

8. CONCLUSIONS

En aquest darrer apartat volem recuperar els objectius plantejats inicialment en la nostra recerca i comprovar quins resultats n'hem pogut obtenir.

Primerament, el que es pretenia era conèixer les fases que componien el castell, és a dir, tots els canvis i l'evolució que ha viscut aquesta fortificació des del seu origen. Tal com s'ha exposat anteriorment, per tal de portar a terme aquesta tasca, s'han consultat diferents fonts bibliogràfiques i s'han realitzat diversos estudis, ja sigui de lectura estratigràfica de paraments, d'estudi d'estructures, de prospecció territorial i de contextualització. Els resultats obtinguts a través d'aquestes tasques ens han permès afrontar la seqüència

evolutiva de la fortificació, a partir d'una anàlisi conjunta de les restes visibles i la història d'aquest edifici. Aquesta premissa ha estat clau per comprendre i exposar l'evolució del castell, mostrant així des de les seves fases constructives, fins a la seva preeminència en el territori, tot passant per la importància dels llinatges senyorials que el van posseir.

En primer lloc, el turó del castell presenta un assentament d'època ibèrica, del qual se'n sap poca cosa d'aquesta primera ocupació, ja que únicament s'han pogut recuperar materials descontextualitzats en superfície, corresponents a fragments de ceràmica i alguna moneda. D'aquest període no s'han pogut documentar restes arquitectòniques, atès que la fortalesa medieval va construir just a sobre de l'assentament protohistòric.

Respecte als orígens del castell podem dir que se situarien entre els segles IX i X. La primera construcció correspondria a una torre quadrada amb un aparell d'*opus spicatum*, segurament rodejada per un recinte fortificat. Per la seva situació estratègica, la fortalesa esdevindria un punt de control clau del territori. A partir d'aquests trets i tenint en compte el context bèl·lic, que presenta aquest període, amb el perill islàmic proper, s'ha proposat de manera inèdita, que la construcció de la primera fortificació estigués motivada per la presència de la frontera musulmana, per tal de prevenir les ràtzies.

A més, per la forma quadrada que presenta la torre, que la diferencia de la resta de castells del voltant, el castell de Palafolls segurament va ser un dels primers erigits en el territori de la baixa Tordera.

Amb el control de la fortalesa pels senyors de Sesagudes i, sobretot, posteriorment amb la instauració del llinatge dels Palafolls, el castell pateix un seguit de reformes, que a banda de correspondre a millores militars, també responen a unes necessites vinculades amb l'ús de la fortificació com habitatge i principalment com a centre del poder feudal.

Per tant, el castell, principalment en l'època romànica, deixa de ser una única construcció militar, amb les funcions de control i defensa del territori, les quals manté, i passa a ser el centre del poder feudal i la residència del senyor. Aquest fet s'observa en les ampliacions graduals que es porten a terme entre els segles XI i XIII, les quals consisteixen en la construcció d'habitacions; zones d'emmagatzematge tant de queviures i líquids, com el celler, les cisternes o l'interior de la torre de l'homenatge; i parts d'ostentació del poder com la mateixa torre o sala noble.

Tot i això, no va abandonar la seva funció defensiva, ja que entre el 1283 i el 1285 forma part de la línia de fortificacions de la Tordera, que defensen Barcelona i el Vallès d'un atac de les tropes franceses provinent des del Nord.

En època gòtica, tal com passa en altres castells del voltant, la fortalesa és objecte d'una gran reforma, gràcies a un bon moment econòmic que viu el seu territori, relacionat amb la fundació de Vilanova de Palafolls.

En el treball proposem que segurament aquesta gran reforma, que va acabar configurant el gran castell que actualment s'observa, va estar motivada pel creixement dels seus rivals i veïns, els vescomtes de Cabrera, els quals amb el seu domini van acabar rodejant la senyoria de Palafolls.

Tot i que l'any 1381 Guillem III de Palafolls ven el castell i la seva jurisdicció al rei Pere III el Cerimoniós, es desconeixen les dades de l'operació, però al cap de dos mesos el noble compra al monarca els drets de peatge de Calatayud i la senyoria de Farissa, actual Ariza, pel preu de 30.000 lliures. Un any més tard, els Vescomtes de Cabrera compren el castell al rei per un preu de 21.000 lliures. El fet que l'operació es porti a terme a partir d'un seguit de tractes sembla amagar un joc d'interessos convinguts (Martínez 2009, 27).

Amb el castell en mans del gran vescomtat, l'edifici perd la rellevància que l'havia caracteritzat en els períodes anteriors, passant de ser el centre d'una senyoria feudal a formar part del Vescomtat de Cabrera, que incloïa nombroses baronies (Font et alii 2016, 46). En aquest moment el castell perd moltes de les seves competències, tot i que manté la seva funció militar, com a punt de control de la població local. A més, també esdevindrà un centre de producció i d'emmagatzematge de vi.

L'edifici no presenta reformes posteriors a la segona meitat del segle XV. A partir d'aquest moment, la fortalesa anirà perdent la seva importància de manera gradual fins a acabar en l'estat d'abandonament actual.

Sobre la prospecció realitzada en l'entorn més immediat al castell, cal dir que els resultats que s'han exposat són parcials, atès que la zona que s'ha prospectat és limitada, ja que únicament hi ha participat el present autor. Per tant, seria necessari per obtenir una visió conjunta de l'entorn del castell realitzar una prospecció visual en les parts del turó que resten sense prospectar i que no presenten edificacions modernes.

Relacionat amb aquest fet, s'hauria de portar a terme en l'estructura de la possible torre albarrana que s'ha documentat, una consolidació i intervenció arqueològica, ja que les restes estan molt malmeses per l'erosió, sobretot de l'aigua. Per tant hi ha perill que l'estructura s'acabi perdent.

A partir de les restes originals que es conserven, les quals permeten conèixer en deteniment la construcció, es fa evident que el castell de Palafolls és una fortificació d'una gran rellevància dins del territori, tant per la superfície que ocupa, com per les diferents dependències que el conformen. Tot i això, encara es necessita un estudi més acurat de la fortalesa, el qual compregui campanyes arqueològiques (el nostre treball n'ha fet una proposta) i el buidatge de fonts documentals.

Així doncs, el present treball no és més que el primer pas d'una recerca molt més llarga, que deixa moltes línies d'investigació obertes, que si es treballessin podrien en el futur permetre millorar el nostre coneixement sobre el castell de Palafolls, tant de la construcció monumental, com de la història del seu terme. Tanmateix, l'edifici pot esdevenir un punt clau per explicar i difondre el funcionament dels castells i la Història Medieval de la zona de la baixa Tordera.

9. BIBLIOGRAFIA

ARAGÓ, A. M. (1974): “Els castells de Blanes i Palafolls i el vescomtat de Cabrera, el segle XIV” a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 22, pp. 177-190.

BOLÒS, J. (1993): “La xarxa viaria catalana a l'alta edat mitjana. Una aproximació des de la cartografia”, a *Anuario de Estudios Medievales*, 23, pp. 4-29.

BOLÒS, J. (1994): “Els castells medievals catalans”, a *Finestrelles*, 6, pp. 71-96.

BOLÒS, J. (2000): “Els castells medievals a Catalunya”. a *l'Arquitectura militar medieval. Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme* (Mataró, 13-30 octubre de 1999) Mataró, La Comarcal Edicions, pp. 11-23.

BOLÒS, J. (2002): “La Selva i el comtat de Girona abans de l'any 1000”, a *Quaderns de la Selva*, 14, pp. 23-32.

BOLÒS, J. (2008): “Els castells a l'edat mitjana”, a *l'Erol*, 96, pp. 10-17.

BONNASSIE, P. (1988): *Vocabulario básico de la historia medieval*. [3r edició, traducció Manuel Sánchez Martínez de l'original francès, *Les cinquante mots clefs de l'histoire médiévale*, Toulouse, 1983], Barcelona, Editorial Crítica.

BORRELL, J., MARÍN, M. (1987): “Els estanys de la conca de la Tordera”, a *L'Atzavara*, 5, p.7.

BURGUEÑO, E., DEL VILAR, M. (1996): “El poblament ibèric de Montbarbat. Aproximació a l'estudi del territori al curs inferior de la Tordera en època ibèrica”, a *Quaderns de la Selva*, 9, pp. 55-81.

CARABASA, L. (2002): “El Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme”, a A. PLADELVALL (dir), *Catalunya Romànica*, 20, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pp. 503-510.

DD.AA., (2004): *Actes del congrés, Els castells medievals a la Mediterrània nord-occidental* (Arbúcies 5, 6 i 7 de març de 2003), Arbúcies, Museu Etnològic del Montseny.

FOLCH, C; LLINÀS, J; MONTALBÁN, C; RAMÍREZ, A; SUREDA, M (2007): “Torcafelló (Maçanet de la Selva): un castell dels segles XI a XIII a la Selva”, a *Intervencions arqueològiques 2002-2006, Espais rurals*, Barcelona. pp.758-769.

FONT, G; LLORENS, J.M; MATEU, J; PUJADAS, S; TURA, J; CODOLÀ, J.C., (2016): *Montsoriu: el Castell gòtic de Catalunya*. Girona, Consell Comarcal de la Selva : Museu Etnològic del Montseny, la Gabella.

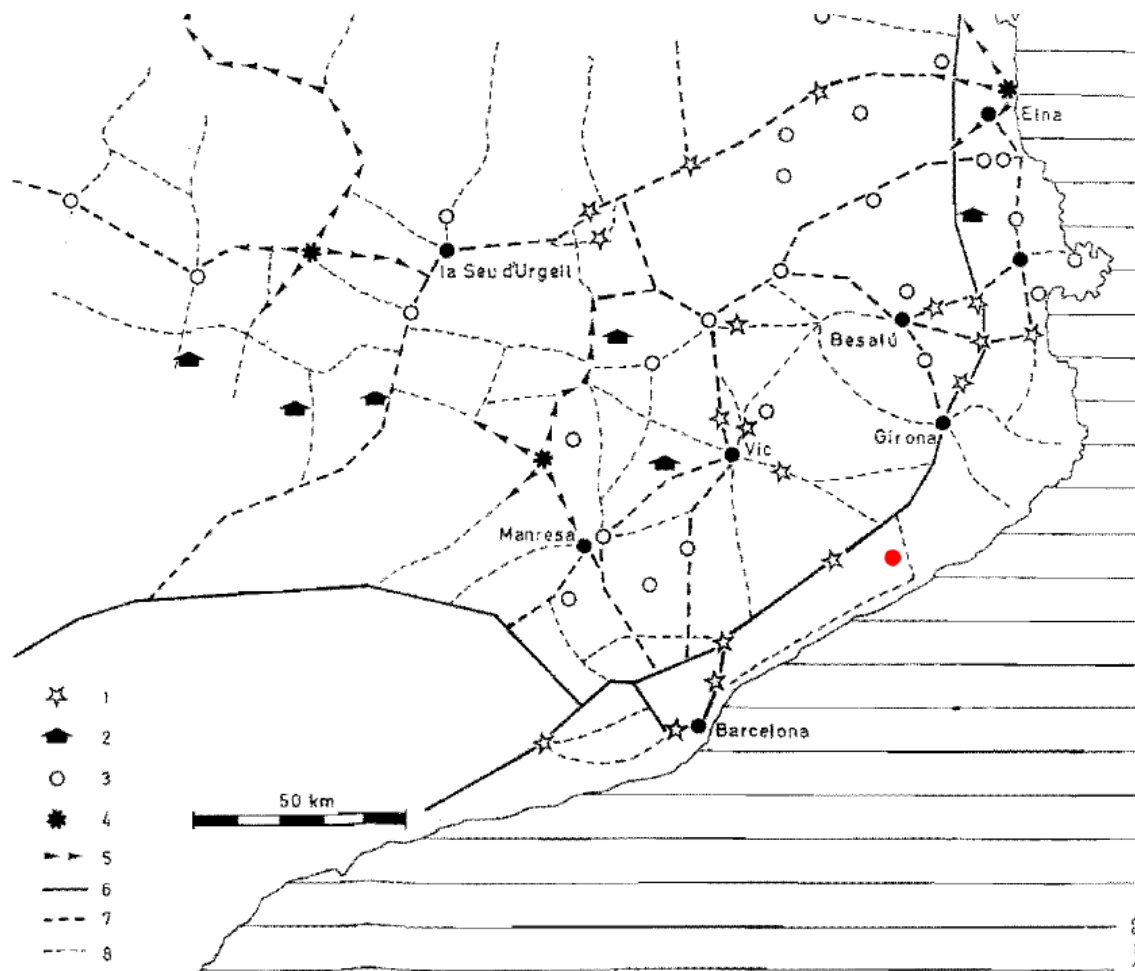
LLORENS, J.M; MANZANO, S. (1994): “El castell de Sant Joan de Blanes” a *Quaderns de la Selva*, 7, pp. 61-75.

LLINÀS, J. (2014): *Castell de Sant Iscle (Vidreres, la Selva), Campanya 2012, Memòria d'excavació*, Barcelona, Servei d'Arqueologia-Generalitat de Catalunya.

MALLORQUÍ, E. (2001): “El terme de Lloret de Mar del segle XI al XVIII: una aproximació cartogràfica”, a *Quaderns de la Selva*, 13, pp. 67-82.

- MARTÍNEZ, A. (2009): “Els senyors de la Marina de la Selva (ss. XIII-XIV)”, a *Singladures*, 26, pp. 23-42.
- MATHIEU, J.R. (1999): “New method son old castles: generating new ways of seeing” a *Medieval Archaeology*, 43:1, pp. 115-142.
- MIQUEL, M. (1990): *Memòria del camp de treball del Castell de Montpalau (Pineda de Mar, Maresme)*, Barcelona, Servei d'Arqueologia-Generalitat de Catalunya.
- OLIVARES, D. (2000): “L'actuació arqueològica al recinte jussà del Castell de Palafolls (juny 1993)”, a *1r. Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna de Catalunya* (Igualada, 13-15 novembre de 1998), Ajuntament de Barcelona, Capellades, pp.388-398.
- SOLDEVILA, X. (2015): “El Castell de Palafolls al segle XV”, a *Trobada d'entitats de recerca local i comarcal del Maresme*, 9, pp. 75-80.
- SOLDEVILA, X. (2018): “El Pla de Grau a l'edat mitjana (un espai humit a la desembocadura de la Tordera), a *Trobada d'entitats de recerca local i comarcal del Maresme*, 12, pp. 93-97.
- RIU, M; BOLÒS, J. (1986): “Observacions metodològiques, esquemes descriptius i notes de treball per a l'estudi de les fortificacions i castells medievals”, *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia, Annex 3: Fortaleses, torres, guaites i castells a la Catalunya Medieval*, pp. 11-24.
- TURON, P.(2013): “Sant Esteve de Caulès. Vida i mort d'un poblat medieval al massís de l'Ardenya-Cadiretes”, a *Quaderns de la Selva*, 25, 251-264.
- VILA, L. (1998): *Castell de Montclús-Castell dels Moros. Memòria d'excavació*, Barcelona, Servei d'Arqueologia-Generalitat de Catalunya.

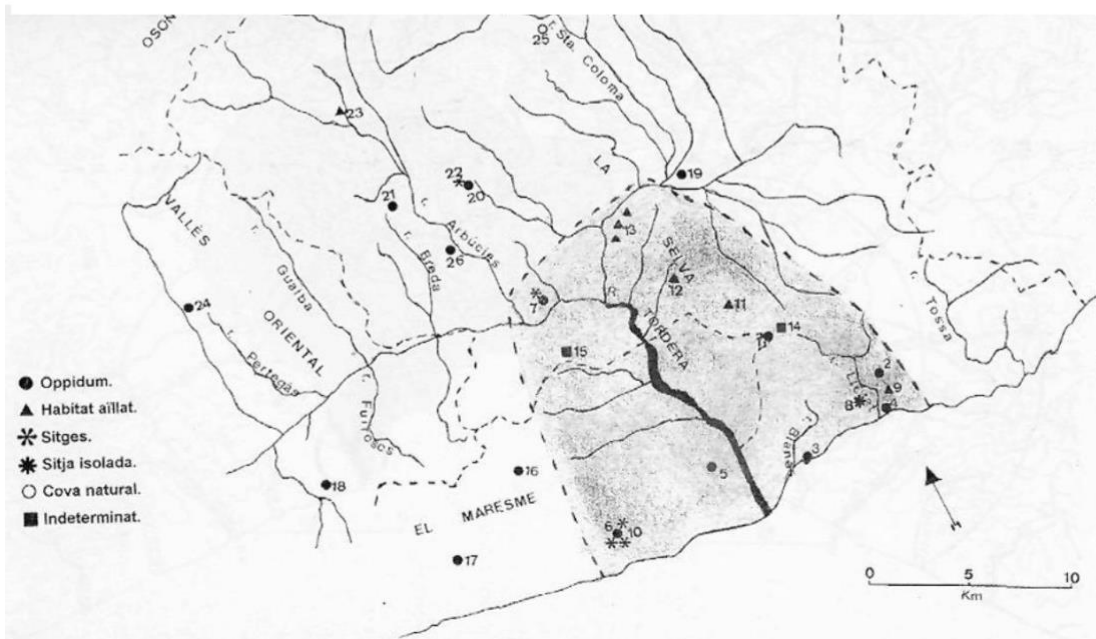
ANNEX I: INVENTARI GRÀFIC

Mapa 2. Mapa de les principals vies de comunicació terrestre a la Catalunya Vella a l'alta edat mitjana.-1. Indret on hi ha un esment, a la documentació, d'una via o estrada francisca.-2. Existència d'un topònim Clusa o Clua.-3. Monestir, priorat o canònica esme esmentats en alguns dels quatre rotlles mortuoris que s'han conservat.-4. Lloc on es produïa sal (Gerri, Cardona i la costa rossellonesa).-5. Via per on es transportava la sal (en relació amb Cardona, estrades cardoneses).-6. Via molt important de comunicació, de tradició romana (bàsicament *via domitia* i *via augusta*).-7. Via important de comunicació.-8. Altres vies. Amb el punt vermell està marcada la situació del castell respecte les altres vies. Font: Bolòs, 1993, 23.

Mapa 3. Superposició de mapes, de la Catalunya Vella i un de físic, junt amb la marcatge de la Via Augusta.
 Font: Elaboració pròpia a partir de la cartografia de l'ICGC ; <http://blogs.sapiens.cat/>;
<http://iuriconsultus.blogspot.com/> (01/07/2020)

Mapa 4. Mapa de distribució dels jaciments ibèrics a la conca de la Tordera i Alt Maresme, amb la delimitació de la comarca natural de la baixa Tordera. 1. Montbarbat; 2. Puig Castellet; 3. Turó de Sant Joan de Blanes; 4. Turó Rodó; 5. Castell de Palafolls; 6. Montpalau; 7. Castell d'Hostalric; 8. La Venta de Goya; 9. Sepulcre romà; 10. Jaciments relacionats amb Montpalau; 11. Cal Coix; 12. Turó de Sant Jordi; 13. Oest de Martorell; 14. Jaciment a prop de Montbarbat; 15. Puig Castellar; 16. Puig Castell d'Hostavinya; 17. Puig Castell de Sant Cebrià de Vallalta; 18. Puig Castell de Vallgorguina; 19. Puig Ardina; 20. Turó de Buixalleu; 21. Castell de Montsoriu; 22. Sitges de Mas Buixalleu; 23. Can Pons; 24. Castell de Montclús; 25. Cova de Farners; 26. Torre de la Mora. Font: Burgeño et alii. 1996, 81.

Mapa 5. Mapa del relleu del territori català on s'aprecia l'accés des de la vall de la Tordera cap a l'interior. Amb groc apareix remarcant el castell de Palafolls. Font: Elaboració pròpia a partir de la cartografia de l'Instamaps .www.instamaps.cat

Fig. 2. Interior de la torre de l'homenatge, vista des de la torre Oest. Font: A. Vilella

Fig. 4. Habitacions compartimentades pertanyents al recinte sobirà superior. Font: A. Vilella

Fig. 6. Detall de l'espoli que afecta al festejador de la torre Oest, on s'aprecien les marques d'extracció. Font: A. Vilella

Fig. 7. Detall de la polleuera pertanyent al festejador de la torre Oest. Font: A. Vilella

Fig. 8. Barbacana interior. En vermell, el recorregut de la barbacana, i en blau, les portes. Font: A. Vilella

Fig. 9. Murs de la possible torre situada en la barbacana de la porta del recinte sobirà superior. Font: A. Vilella

Fig. 10. Capella del castell entre els anys 1882 i 1929. Autor desconegut, Font: Centre Excursionista de Catalunya

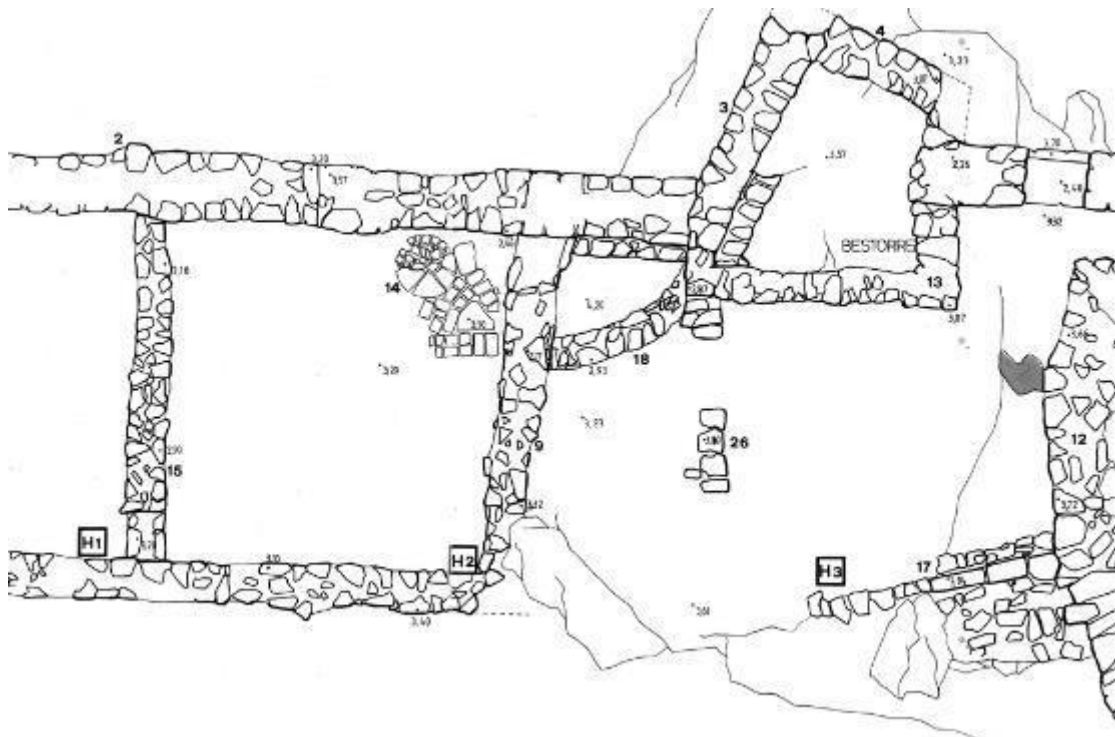
Fig. 11. Sala noble i celler on s'observen les arcades que marcarien el nivell de circulació del pis superior i els arcs. Font: A. Vilella

Fig. 14. Interior de la cisterna on s'aprecien les mènules i el revestiment impermeable. Font: A. Vilella

Fig. 15. Canalització situada sobre la cisterna. Font: A. Vilella

Planta 4: Planta de l'excavació de 1993. Font: Olivares 2000, 392.

Fig. 19. Fossat Est, que separa el recinte jussà Est de la resta de la fortificació. Font: A. Vilella

Fig. 20: Restes de la porta del possible pont llevadís. Font: A. Vilella

Fig. 22. Línia que evidencia la separació dels murs de la porta i de la sala noble. Font: A. Vilella

Fig. 23. Vista des del recinte jussà del pas de ronda cobert. Font: A. Vilella

Fig. 24. Interior de la torre de l'homenatge. Font: A. Vilella

Fig. 25. Torre de l'homenatge sencera vista des de l'exterior. Font: A. Vilella

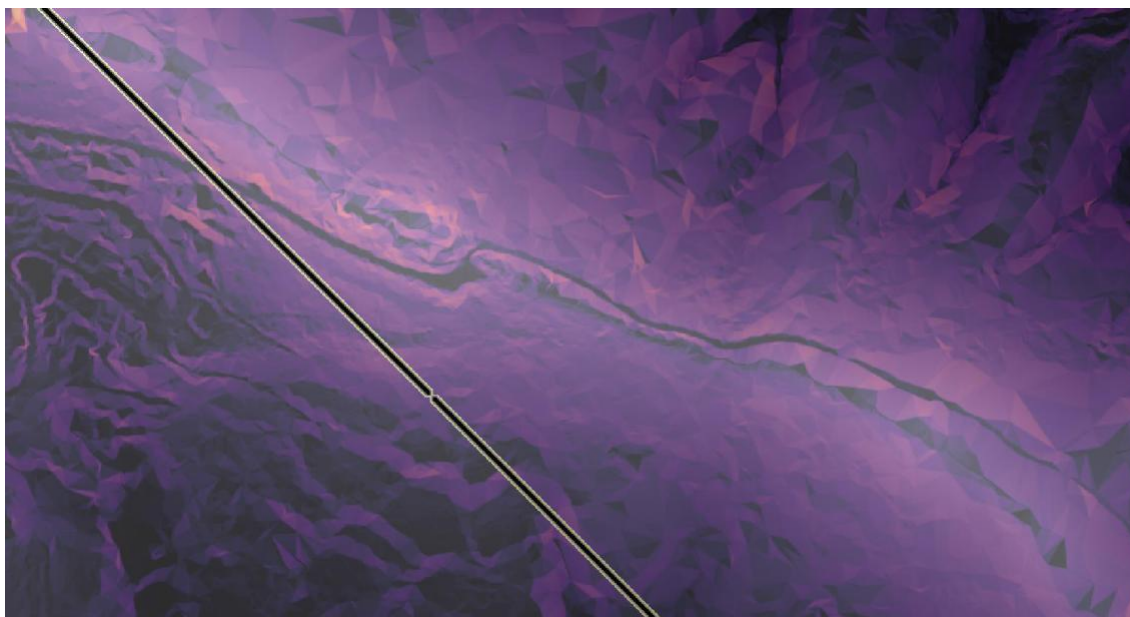
Fig. 26. Tal·lus de la torre de l'homenatge. Font: A. Vilella

Fig. 27. Entrada reconstruïda del recinte sobirà superior. Font: A. Vilella

Fig. 28. Interior del recinte sobirà inferior on s'observa la capella reconstruïda. Font: A. Vilella

Mapa 6. Mapa LIDAR sobre el terreny del castell de Palafolls. Font: A. Vilella

Fig. 30. Exemples de l'extracció de pedra per a la construcció. Font: A. Vilella

Fig. 31. Murs que disposarien el terreny en terrasses. Font: A. Vilella

ANNEX II: INVENTARI UEs

UE	100	Carreus		Mida	
Sector		Aparell		Datació	
Zona		Material	Roca mare	Criteris de datació	
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Nivell natural compost per roca d'origen basàltic i granític, la qual s'estén en el turó castell i els turons propers.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreixa		Cobert per			
Farceixa		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a		Se li recolza			

UE	1001	Carreus	No treballats	Mida	Mitjana i petita
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Opus spicatum	Datació	IX-X
Zona	Torre Oest	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Tram inferior del mur sud de la torre Oest, el qual s'estén des del peu de la torre fins al festejador d'aquesta. Parament construït a partir de la tècnica de l'opus spicatum, el qual podria datar la construcció entre el segle IX i X. Aquesta paret sembla correspondre a la més antiga de la fortalesa. En el parament es conserven les restes d'una espitllera i del que sembla ser una escala.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreixa		Cobert per			
Farceixa		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza	1002, 1005, 1038		

UE	1002	Carreus	Amb formes rectangular	Mida		Mitjana
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Regular, per filades	Datació		XI-XII
Zona	Torre Oest	Material	Pedra i morter	Criteris de datació		Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció		
Igual a				Tram intermedi de la torre Oest, compost per carreus de mida mitjana, de forma quadrangular, dipositats en filades. Aquest tram de muralla presenta un festejador compost per una obertura feta a partir d'una volta i dos bancs a cada costat. El parament arriba fins a la part superior de la finestra.		
Es lliure a		Se li lliure	8000			
Cobreix a		Cobert per				
Farceix a		Farcit per				
Talla a		Tallat per				
Es recolza a	1001	Se li recolza	1003, 1005			

UE	1003	Carreus	No treballat	Mida	Petita
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Irregular, semblant a l'Opus spicatum	Datació	XIII finals-XIV
Zona	Torre Oest	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i merlets
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Parament que corona la Torre Oest, el qual està compost per pedres de mida petita i molt irregulars, característic de l'època gòtica, els que s'estenen des de la part superior de la finestra fins als merlets, els quals tenen una forma quadrada de dimensions reduïdes i amb un forat el mig. En la part interior de la torre s'observen uns forats que podrien tindre la funció de suportar pels taulons del pis superior o ser únicament forats de bastida. En la part exterior el parament està cobert per una capa d'emblanquinat.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1002	Se li recolza			

UE	1004	Carreus	Amb forma rectangular	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Regular, per filades	Datació	XI-XII
Zona	Torre Homenatge	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1002, 1006, 1007, 1008, 1012			Mur sud original de la torre de l'homenatge. Es desconeix com és el mur per la part exterior, ja que està cobert pel talús, 1005. En una volta de canó que serveix com a sostre a l'estructura.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza	1005		

UE	1005	Carreus	No treballats	Mida	Mitjana-petita
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Irregular	Datació	XIV-XV
Zona	Torre Homenatge	Material	Pedra, morter i teules	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Mur que sembla correspondre a un tal·lus que incrementaria el gruix del mur original, 1004.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a	1024	Tallat per			
Es recolza a	1001, 1002, 1004	Se li recolza			

UE	1006	Carreus	Amb forma rectangular	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Regular, per filades	Datació	XI-XII
Zona	Torre Homenatge	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1002,1004, 1007, 1008, 1012			Mur Est original de la torre de l'homenatge. En la part interior i exterior presenta un doblament pel mur 1011.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a	1011	Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1007	Carreus	Amb forma rectangular	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Regular, per filades	Datació	XI-XII
Zona	Torre Homenatge	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1002,1004, 1007, 1008, 1012			Mur Oest original de la torre de l'homenatge. En la part interior i exterior presenta uns carreus de mida regular, ordenats per filades.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1008	Carreus	Amb forma rectangular	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Regular, per filades	Datació	XI-XII
Zona	Torre Homenatge	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1002,1004, 1007, 1008, 1012			Mur nord original de la torre de l'homenatge. En la part interior presenta uns carreus de mida regular, ordenats per filades. La part exterior se li recolza una cisterna del mateix moment, 1009, i un doblament de mur del segle XIII-XIV, 1010.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza	1009, 1010		

UE	1009	Carreus		Mida	Gra molt fi
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Revestiment	Datació	XI-XII
Zona	Torre Homenatge	Material	Morter de calç i ceràmica de gra molt fi i color rosat	Criteris de datació	Relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Capa impermeable de morter de calç i ceràmica de gra molt, la qual podria correspondre a una paret d'una cisterna.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1008	Se li recolza	1010		

UE	1010	Carreus	Rectangulars i allargats	Mida	Mitjana- Petits
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Irregular	Datació	XIII-XIV
Zona	Torre Homenatge	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1011			Doblament del mur de la torre de l'homenatge, que acaba tapiant la cisterna.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1008, 1009	Se li recolza			

UE	1011	Carreus	Rectangulars i allargats	Mida	Mitjana- Petits
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Irregular	Datació	XIII-XIV
Zona	Torre Homenatge	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1010			Doblament del mur Est de la torre de l'homenatge.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1006	Se li recolza			

UE	1012	Carreus	Rectangulars i allargats	Mida	Mitjana- Petits
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Irregular	Datació	XIII-XIV
Zona	Porta recinte sobirà superior	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1010			Parament original de la porta del recinte sobirà superior. Gran part d'aquest parament està reconstruït en el segle passat. Fet que dificulta precisar la seva cronologia.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreixa		Cobert per			
Farceixa		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a		Se li recolza	1019		

UE	1013	Carreus	Rectangulars i allargats	Mida	Mitjana- Petits
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Irregular	Datació	XIII-XIV
Zona	Torre Homenatge	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1003			Part superior del mur oest de la torre de l'homenatge, el qual corona l'actual torre, tot i que podria haver sigut molt més alta.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreixa		Cobert per			
Farceixa		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1003	Se li recolza			

UE	1014	Carreus	Rectangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Irregular	Datació	XI-XII
Zona	Muralla Nord	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Aparell i relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Part de la muralla Nord del recinte sobirà, la qual se situa sobre la roca mare, en el punt més escarpat de la fortificació. Aquest mur tanca el recinte sobirà per la part Est, ja que és la paret on també serveix per delimitar les dues estances que hi ha en aquesta part. En l'estança nord hi ha una finestra tapiada en un moment posterior.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza	1015, 1016, 1023		

UE	1015	Carreus	Rectangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Irregular	Datació	XI-XII
Zona	Estances	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Mur Oest de l'estança Nord del recinte sobirà.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1014	Se li recolza	1017		

UE	1016	Carreus	Rectangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Irregular	Datació	XI-XII
Zona	Estances	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Mur Est, molt reconstruït, de l'estança Nord i Sud del recinte sobirà. La muralla tanca el recinte sobirà superior, separant-lo de la capella.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1014	Se li recolza	1017, 1019		

UE	1017	Carreus	Rectangulars i de mida allargada	Mida	Mitjana- Petita
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Format per filades	Datació	XII-XIV
Zona	Estances	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1018			Mur que compartimenta les estances. Es troba molt arrasat.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1015, 1016	Se li recolza			

UE	1018	Carreus	Rectangulars i de mida allargada	Mida	Mitjana- Petita
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Format per filades	Datació	XII-XIV
Zona	Estances	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1017, 1019			Mur Oest de l'estança Sud.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1015	Se li recolza			

UE	1019	Carreus	Irregulars	Mida	Mitjana- Petita
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell	Format per filades	Datació	XII-XIV
Zona	Estances	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres paraments
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1018			Mur Sud de l'estança Sud, el qual sembla haver estat reformat. La paret acaba tancant el recinte Sobirà Superior per la part Sud-Est. Per tant, és part de la muralla d'aquest.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	1016, 1019, 1020	Se li recolza			

UE	1020	Carreus	Irregulars	Mida	Mitjana- Petita
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell		Datació	XI-XIII
Zona	Torre Exterior	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres parts
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1021			Mur, molt arrasat, construït a la part exterior Est del Recinte sobirà superior, el qual podria correspondre a una possible torre, per controlar l'accés des de la barbacana. Aquest mur està situat paral·lelament a l'UE 1020.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza	1019		

UE	1021	Carreus	Irregulars	Mida	Mitjana- Petita
Sector	R. Sobirà Superior	Aparell		Datació	XI-XIII
Zona	Torre Exterior	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres parts
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1020			Mur, molt arrasat, construït a la part exterior Est del Recinte sobirà superior, el qual podria correspondre a una possible torre, per controlar l'accés des de la barbacana. Aquest mur està situat paral·lelament amb l'UE 1020. El mur té relació amb la paret de la porta, la qual es troba molt reconstruïda, fet que dificulta establir els contacte.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1022	Carreus		Mida	
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell		Datació	XI-XIII
Zona		Material		Criteris de datació	Relació amb altres parts
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Retall a la roca natural que acaba formant una terrassa, que separa dos nivells.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a	100	Tallat per			
Es recolza a		Se li recolza			

UE	1023	Carreus	Treballats, forma quadrada	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Regular	Datació	XI-XII
Zona	Part de la capella	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1024			Muralla que s'encarrega de defensar la capella.	
Es lliure a		Se li lliure	4000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100, 1014	Se li recolza			

UE	1024	Carreus	Treballats, forma quadrada	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Regular	Datació	XII
Zona	Capella	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Trets característics
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1023			Absis del castell, construït a través d'una volta apunta que deuria forma el sostre de l'edifici. Aquesta característica permet assignar a la capella una cronologia del segle XII. La capella no presenta més elements originals, a banda d'aquesta part.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100, 1014	Se li recolza	1028		

UE	1025	Carreus	Treballats, forma quadrada	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Regular, en filades	Datació	XII-XIII
Zona	Barbacana	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1026			Mur recta que estaria orientat de Sud a Nord, que tancaria l'espai obert entre la torre Oest i la sala noble. Aquest formaria part de la barbacana. Actualment la paret es troba tallada amb la construcció del talús.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per	1005		
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1026	Carreus	Treballats, forma quadrada	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Regular, en filades	Datació	XII-XIII
Zona	Barbacana	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1026, 1027			Mur recta que estaria orientat d'Est a Oest. Aquest juntament amb el mur 1025 formaria part de la barbacana. La paret estaria relacionada amb la primera porta, 1027 d'aquesta.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1027	Carreus	Treballats, forma quadrada	Mida	Mitjana-Petita
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Irregular	Datació	XII-XIII
Zona	Barbacana	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1025, 1026			Primera porta de la barbacana.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1028	Carreus	Treballats, forma quadrada	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Erigit a partir de filades.	Datació	Finals XIV
Zona	Porta	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements i trets característics
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1029, 1030			Pany de muralla que s'estén des de la capella fins a la porta del recinte sobirà inferior. Aquest mur presenta en la seva part superior, el pas de ronda amb un merlet espitllera de grans dimissions. A més en el parament s'observa una espitllera i una finestra.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1029	Carreus	Treballats, forma quadrada	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Erigit a partir de filades.	Datació	Finals XIV
Zona	Porta	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements i trets característics.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1028, 1030			Pany de muralla de la porta del recinte sobirà inferior. La paret presenta una porta amb rastell; dos passos de ronda, un cobert i l'altre en les parts superior; l'escala feta en el mateix mur que donaria accés en aquests; i un seguit de mènsules que marcarien un pis superior.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100, 1033, 1035	Se li recolza			

UE	1030	Carreus	Treballats,	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	No s'aprecia	Datació	Finals XIV
Zona	Porta	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1028, 1039			Mur molt arrasat, que aniria des de la capella fins a la porta d'entrada que delimitaria un seguit de dependències.	
Es lliure a		Se li lliure	8000		
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1031	Carreus	Treballats, forma quadrada	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Erigit a partir de filades.	Datació	XII-XIII
Zona	Cisterna	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1032			Murs de la cisterna, erigits tots en el mateix moment. La construcció està tancada a partir d'una volta de canó. En la part superior els murs sembla que delimitarien una basa de decantació, la qual presenta un paviment fet a partir d'opus signinum. El mur resulta tallat en un moment posterior per una porta que serveix per accedir dins del dipòsit.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a		Se li recolza			

UE	1032	Carreus	Revestiment	Mida	
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell		Datació	XII-XIII
Zona	Cisterna	Material	Morter de calç i ceràmica de gra molt fi i color rosat	Criteris de datació	Relació amb altres elements
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1031			Interior de la cisterna fet amb un revestiment impermeable. Dins del dipòsit l'aigua accedia a partir de dues obertures que posteriorment van ser tapiades. També en un moment posterior es van instal·lar quatre mènsules a cada banda.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1033	Carreus	Treballats, forma rectangular i allargassada	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Erigit a partir de filades irregulars.	Datació	XIII
Zona	Sala noble	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements i trets característics.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1034, 1035, 1036, 1037			Muralla sud de la sala noble. Aquest pany presenta una finestra tapiada; una part del pas de ronda coronat per merlets de dimensions reduïdes; un emblanquinat compost per una capa de morter de calç; i dos arcs.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza	1029		

UE	1034	Carreus	Treballats, forma quadrada	Mida	Mitjana
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Erigit a partir de filades.	Datació	XIII
Zona	Sala noble	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1033, 1035, 1036, 1037			Arcades situades de manera central a la sala noble i el celler. Aquest element arquitectònic permetria separar els pisos.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	1035	Carreus	Treballats, forma quadrada i allargassada	Mida	Mitjana-petita
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Erigit a partir de filades.	Datació	XIII
Zona	Sala noble	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1033, 1034, 1036, 1037			Paret que tancaria la sala noble pel seu costat est. Aquesta es troba modificada per la construcció de la porta del recinte.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza	1029		

UE	1036	Carreus	Treballats, forma quadrada i allargassada	Mida	Mitjana-petita
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Erigit a partir de filades.	Datació	XIII
Zona	Sala noble	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1033, 1034, 1035, 1037			Paret que tancaria la sala noble pel seu costat nord. Aquesta presenta dos arcs, una capa d'emblanquinat i la possible entrada per la qual s'accediria.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza	1029		

UE	1037	Carreus	Treballats, forma quadrada i allargassada	Mida	Mitjana-petita
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Erigit a partir de filades.	Datació	XIII
Zona	Sala noble	Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1033, 1034, 1035, 1036			Paret que tancaria la sala noble pel seu costat oest, recolzant-se en un pany de muralla anterior.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100, 1038	Se li recolza	1029		

UE	1038	Carreus	Poc treballats, de forma quadrangular	Mida	Mitjana-petita
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell	Irregular	Datació	XII-XIII
Zona		Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	1002			Pany de muralla Oest del recinte sobirà, la qual presenta diferents modificacions. Tot i que la part més antiga i més ben conservada és d'època romànica. El mur presenta en la part interior un arrebossat realitzat a partir de morter.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100, 1001	Se li recolza	1037		

UE	1039	Carreus		Mida	
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell		Datació	XIII-XIV
Zona	Sala noble	Material		Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Dos retalls de la roca mare, situats en la part sud del celler. I farcits amb un nivell de runa. Podrien correspondre a dos dipòsits.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per	8000		
Talla a	100	Tallat per			
Es recolza a		Se li recolza			

UE	1040	Carreus		Mida	
Sector	R. Sobirà Inferior	Aparell		Datació	XIII-XIV
Zona	Sala noble	Material		Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Retall de la roca mare, situat en la part nord del celler, el qual té la intenció d'aplanar aquest espai per poder situar la cambra.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per	8000		
Talla a	100	Tallat per			
Es recolza a		Se li recolza			

UE	3001	Carreus		Mida	
Sector	R. Jussà	Aparell		Datació	XIV
Zona		Material		Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	3002			Retall de la roca mare, situat de manera paral·lela a la muralla Oest del recinte sobirà. El qual, conforma un fossat.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per	8000		
Talla a	100	Tallat per			
Es recolza a		Se li recolza			

UE	3002	Carreus	Poc treballats i quadrangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Jussà	Aparell	Regular	Datació	XIII-XIV
Zona		Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements i trets característics.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	3001, 3003, 3004			Pany de muralla Oest del recinte jussà. La qual presenta un seguit d'espitlleres de grans dimensions en la part inferior.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	3003	Carreus	Poc treballats i quadrangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Jussà	Aparell	Regular	Datació	XIII-XIV
Zona		Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements i trets característics.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	3001, 3002, 3004			Pany de muralla Sud del recinte jussà. La qual presenta dues bestorres de planta quadrada.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	3004	Carreus	Poc treballats i quadrangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Jussà	Aparell	Regular	Datació	XIII-XIV
Zona		Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements i trets característics.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	3001, 3002, 3003			Pany de muralla Nord del recinte jussà, la qual presenta l'entrada, la poterna i una bestorre de planta triangular.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	3005	Carreus	Poc treballats i quadrangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Jussà	Aparell	Regular	Datació	XIII-XIV
Zona		Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	3001, 3002, 3003, 3004			Torre de flanqueig de l'extrem Oest del recinte. Es trobava molt reconstruïda.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobreix a		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	3006	Carreus	Poc treballats i quadrangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Jussà	Aparell	Regular	Datació	XIII-XIV
Zona		Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	3004			Seguit d'habitacions que s'instal·len en el recinte jussà.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobrea		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	3007	Carreus	Poc treballats i quadrangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Jussà	Aparell	Regular	Datació	XIII-XIV
Zona		Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	3003, 3008			Extensió que connecta el recinte jussà Est amb l'Oest. Aquest en la part que enllaça amb la barbacana presenta una obertura que podria correspondre a un pont llevadís que permetés superar el fossat 3008.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobrea		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	3008	Carreus		Mida	
Sector	R. Jussà	Aparell		Datació	XIII-XIV
Zona		Material		Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	3007, 3009			Retall fet a la roca mare en el recinte jussà Est, el qual es tracta d'un fossat.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobrea		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a	100	Tallat per			
Es recolza a		Se li recolza			

UE	3009	Carreus	Poc treballats i quadrangulars	Mida	Mitjana
Sector	R. Jussà	Aparell	Regular	Datació	XIII-XIV
Zona		Material	Pedra i morter	Criteris de datació	Relació amb altres elements.
Relacions físiques				Descripció	
Igual a	3007, 3008			Mur que delimita el recinte jussà Est, conformant la barbacana.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobrea		Cobert per			
Farceix a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			

UE	8000	Carreus		Mida	
Sector		Aparell		Datació	XXI
Zona		Material		Criteris de datació	
Relacions físiques				Descripció	
Igual a				Estrat superficial.	
Es lliure a		Se li lliure			
Cobrei x a		Cobert per			
Farcei x a		Farcit per			
Talla a		Tallat per			
Es recolza a	100	Se li recolza			